

Aalborg Universitet den 21. april 2017

Lov nr. 1725/2016

En retlig analyse og diskussion af i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 er en udvidelse sammenholdt med gældende ret.

Nadja Lydia Zink Schröer Studienr.: 2009 1215

Line Abildgaard Olesen Studienr.: 2012 3692

Indholdsfortegnelse

0. Abstract	3
1. Indledning og præsentation	4
1.1 Problemformulering	5
1.2 Afgrænsning	5
1.3 Specialets opbygning	6
2. Metode	7
2.1 Kilder	7
3. De overordnede rammer for parters adgang til at fremlægge beviser i den civile retssag	12
3.1 Forhandlingsprincippet	12
3.2 Retsplejelovens § 341	12
4. Parters adgang i henhold til gældende ret	15
4.1 Definition	15
4.1.1 Syn og skøn	15
4.1.2 Sagkyndige erklæringer	15
4.2 Syn og skøn	16
4.2.1 Fremgangsmåden	16
4.2.2 Flere skønsmænd	17
4.2.3 Nyt syn og skøn	18
4.3 Ensidede indhentede sagkyndige erklæringer	20
5. Lov nr. 1725/2016	24
5.1 Præsentation	24
5.2 Hensyn bag lovens vedtagelse	24
5.3 De enkelte lovændringer	27
5.3.1 Flere skønsmænd til at bedømme det samme tema	27
5.3.1.1 Flere skønsmænd	27
5.3.1.2 Nyt syn og skøn	28
5.3.2 Ensidede indhentede sagkyndige erklæringer	29
5.3.2.1 § 341 a	29
5.3.2.2 § 209 a	32
6. Diskussion	34
6. 1 Udvidelsen sammenholdt med gældende ret	34
6.2 Lever lovændringen op til de hensyn, der ligger bag dens vedtagelse?	40
6.3 Var lovændringen nødvendig for at opnå formålet?	42
7. Udenlandsk ret	49

8. Konklusion.....	54
9. Litteraturliste.....	57

0. Abstract

On December 13th, 2016 the Danish Parliament passed law no. 1725/2016 on changing the Judicial Code. The law enters into force on July 1st, 2017. With this law, the lawmaker wishes to give the parties of civil lawsuits a bigger certainty of having the professional viewpoint that supports his or her claim heard. According to the lawmaker this is achieved partly by expanding the option of bringing in a bigger number of professionals to assess the matter at hand and partly by expanding the option of bringing forth unilaterally collected professional statements. In the existing Judicial Code the parties' right to do so is primarily regulated by § 198, § 209 and § 341. With law no. 1725/2016 the wording of §§ 198 and 209 is changed and § 209 a and § 341 a is added. The purpose of this thesis is to analyse whether the changes compared to the current rights of the parties do actually expand on these.

The analysis of current law shows that the parties' current options to bring forth more professionals to assess the same matter, is limited to situations where there is a need to collect viewpoints from more than one profession and situations where the first professional has made not insignificant mistakes or is professionally unfit or disqualified as an objective witness. With the changes made to the Judicial Code the parties will have expanded rights in situations where the existence of multiple valid professional viewpoints on a matter is provable and where this could have an impact on the statements of the professionals.

When it comes to the unilaterally collected professional statements the analysis shows that the possibility of putting them forth as proof in a case depends on whether they were collected before or after the juridical procedures have begun. The main rule as developed in case law, is that they can only be brought forth if they have been collected beforehand. With the recent changes in the Judicial Code this main rule has been put into law without considerable changes.

Furthermore, it is discussed whether bill no. 1725/2016 lives up to its purpose; to give the parties a bigger certainty of having the professional viewpoint that supports his or her claim heard. In this regard, it is questioned whether bill no. 1725/2016 was necessary to fulfil this purpose and whether the parties would have been better off without the changes that enter into force on July 1st, 2017. It is concluded that the bill will in fact not expand on the rights of the parties.

1. Indledning og præsentation

I anerkendelsen af at sagkyndig bevisførelse spiller en stor rolle og ofte tillægges en stor bevismæssig vægt i den civile retssag, vedtog Folketinget den 13. december 2016 lov nr. 1725/2016 om ændring af retsplejeloven.¹ Lov nr. 1725/2016 træder i kraft 1. juli 2017. Lovgiver ønsker med denne lovændring, at give parterne større sikkerhed for at kunne få bibragt retten den sagkyndige synsvinkel, som bedst støtter den pågældende parts standpunkt i sagen.² Derfor skal parternes muligheder for at anvende sagkyndige som led i bevisførelsen og fremlægge sagkyndige beviser i den civile retssag udvides.³ Dette sker dels, ved at udvide muligheden for at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, og dels ved at udvide adgangen til at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer.⁴

Formålet med dette projekt er at undersøge, hvori udvidelsen af parters adgang til at anvende sagkyndige som led i bevisførelsen og fremlægge sagkyndige beviser består, sammenholdt med parternes aktuelle adgang hertil. Dette vil ske gennem en analyse af gældende ret og lov nr. 1725/2016.

Fokusset i projektet er at undersøge, hvilken adgang parter i henhold til gældende ret har for, at få flere skønsmænd til at vurdere det samme tema samt hvilken adgang parterne har til at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer. Derudover vil fokus være på en diskussion af, i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 i praksis må forventes at udvide parters adgang til at anvende sagkyndige som led i bevisførelsen og fremlægge sagkyndige beviser. I forbindelse med undersøgelsen vil der blive lagt vægt på formålet med udvidelsen, og det vil blive diskuteret, om lov nr. 1725/2016 opfylder de hensyn, der ligger bag dens vedtagelse.

¹ Fremsættelsestalen til lovforslag nr. 20, Folketingstidende A 2016-17

² Lovforslag nr. 20, s. 5, spalte 2

³ Fremsættelsestalen til lovforslag nr. 20, Folketingstidende A 2016-17 og lovforslag nr. 20, s. 2 spalte 1 og s.5, spalte 2.

⁴ Lovforslag nr. 20, s. 2, spalte 1 og s. 5 2 spalte

1.1 Problemformulering

I hvilket omfang udvider lov nr. 1725/2016 parternes adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer?

Som led i besvarelsen vil det blive diskuteret, om lov nr. 1725/2016 lever op til de hensyn, der ligger bag dens vedtagelse, og om en lovændring var nødvendig for at opnå formålet.

1.2 Afgrænsning

Dette projekt er en undersøgelse af parternes adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer, sammenholdt med de lovændringer lov nr. 1725/2016 indfører. Specialet vil ikke omhandle parternes adgang hertil i ankesager, straffesager, indispositive sager eller sager der behandles efter småsagsprocessen. I relation til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer er fokuset parternes materielle adgang hertil. Projektet vil derfor ikke behandle de processuelle bestemmelser i retsplejelovens kap. 33 og 34, eller reglerne vedrørende vidnepligt og editionspligt.

Projektet behandler adgangen til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er indhentet ensidigt. For projektet vil det ikke være relevant at sondre mellem, om disse er udarbejdet af fysiske personer, brancheorganisationer eller institutioner. Endvidere vil der ikke blive sondret mellem, om erklæringen bygger på en besigtigelse eller ej. Adgangen til at fremlægge sagkyndige vidner vil heller ikke blive behandlet. Dette er blevet fravalgt, fordi det i retspraksis som hovedregel antages, at den adgang der er til at føre en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring, ikke kan omgås ved at føre et sagkyndigt vidne.⁵

Projektet behandler de lovændringer, som bliver indført ved lov nr. 1725/2016. Kerneområdet for projektet er, at undersøge i hvilket omfang parterne har adgang til at få flere sagkyndige til at belyse det samme tema, samt i hvilket omfang parterne har adgang til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer. De lovændringer,

⁵ Se til støtte herfor U1998.523Ø, U2011.479H og Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 102

som vedrører afhøring af sagkyndige, samt erklæringer om bedømmelsen af juridiske forhold efter dansk ret, vil ikke derfor ikke blive undersøgt nærmere.

1.3 Specialets opbygning

I kapitel 3 bliver de overordnede rammer for parternes adgang til at fremlægge sagkyndige beviser i den civile retssag præsenteret. Kapitlet skal give en overordnet forståelse af bevisførelse i den civile retssag, hvor det er parterne, der sætter rammerne for sagen i henhold til § 338, begrænset af den adgang retten har til at afskære bevis i medfør af retsplejelovens § 341.

I kapitel 4 behandles parters adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer i henhold til gældende ret.

I kapitel 5 vil lov nr. 1725/2016 og dens formål blive præsenteret. De enkelte lovændringer vil blive behandlet hver for sig, og det vil blive undersøgt hvilke hensyn, der ligger bag deres vedtagelse.

I kapitel 6 vil det blive diskuteret, i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 udvider parters adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer, sammenholdt med den adgang parterne allerede har hertil i henhold til gældende ret. Endvidere vil det her blive diskuteret, om lov nr. 1725/2016 lever op til de hensyn, der ligger bag dens vedtagelse, og om en lovændring var nødvendig for at opnå formålet.

I kapitel 7 vil der blive præsenteret udenlandsk ret for at perspektivere til, hvordan andre lande behandler sagkyndige beviser i civile retssager.

I kapitel 8 vil der blive givet en konklusion på, i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 udvider parters adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer. Endvidere om loven lever op til hensynene og formålet bag dens vedtagelse.

2. Metode

Dette speciale har som formål at undersøge i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 udvider parterers adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer. Ved udarbejdelsen af specialet vil den retsdogmatiske metode blive anvendt. Retsdogmatikkens formål er at beskrive gældende ret.⁶ Dette sker gennem en analyse, fortolkning og systematisering af de for projektet relevante retskilder.⁷

2.1 Kilder

Det traditionelle retskildebegreb omfatter fire retskildegrupper: loven, retspraksis, sædvanen og forholdets natur.⁸ I det følgende vil de for specialet relevante kilder blive præsenteret og deres retskildeværdi vil blive diskuteret.

2.1.1 Retsplejeloven

Retsplejeloven er specialets primære retskilde. For at undersøge hvad gældende ret er, er det naturlige startpunkt de relevante lovregler. I praksis er love den primære retskilde. Loves retskildeværdi følger af, at de gennemføres af folketinget, der har en særlig demokratisk legitimitet ved at være folkevalgte.⁹

2.1.2 Lovforarbejder

En lovs forarbejder findes især i lovkommissioners betænkninger, i bemærkninger til lovforslag, i folketingsudvalgs betænkninger over lovforslag, og i drøftelser i folketinget.¹⁰ I specialet vil lovforslag nr. 20 af den 25. oktober 2016 og følgende betænkninger blive anvendt: betænkning nr. 1558/2016, betænkning nr. 178/2013 og betænkning nr. 698/1973. Endvidere vil forarbejderne til retsplejelovens af 1916 blive inddraget, der er her tale om udkast til lov om den borgerlige retspleje fra 1877 og 1899.

Der er forskellige opfattelser af, hvor stor betydning forarbejder, skal tillægges.¹¹ Til støtte for at tillægge forarbejder betydning fremhæves, at ved anvendelse af forarbejdet

⁶ Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 40

⁷ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori s. 202 - 203

⁸ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori s. 297

⁹ Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 200

¹⁰ Zahle Henrik: rettens kilder s. 27

¹¹ Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 185

kan man komme nærmere den mening, som har været lovgivers intention. Imod dette taler, at det, som lovgiver vedtager, er lovteksten og at det alene må være denne tekst, der er forpligtende for borgeren. Det bør derfor ikke være nødvendigt at læse forarbejderne for at finde ud af, hvad lovteksten betyder.¹² Uanset de forskellige syn på et forarbejdes juridiske betydning, er forarbejder ikke en selvstændig retskilde, men de kan indgå som bidrag til fortolkningen af loven.¹³ Gennem subjektiv fortolkning vil det blive undersøgt, hvad lovgivers hensigt har været med at indføre de for specialet relevante lovregler.¹⁴

I vurderingen af forarbejders relevans ved fortolkningen af loven, gælder der nogle restriktioner for brugen af forarbejder. Restriktionerne udtrykkes som et forbud mod at lovgive i forarbejder.¹⁵ Ved vurdering af, om at forarbejde er relevant ved fortolkningen, skal følgende derfor bl.a. tages i betragtning. Forarbejdet må have forbindelse med en lovtekst og den fortolkning, som forarbejdet anbefaler, skal kunne forenes med lovens tekst.¹⁶ Ved vurderingen af, hvilken betydning forarbejder konkret skal tillægges, spiller der endvidere visse generelle synspunkter ind, her er alder bl.a. et vigtigt moment.¹⁷ Jo ældre loven er, og dermed dens forarbejder, desto mindre sandsynligt er det, at de samfundsmæssige forhold er uændrede, og selvom loven er gældende, kan det være mindre velbegrunder at støtte sin fortolkning på udtalelser i forarbejderne.¹⁸

Dette projekt vil undersøge gældende ret vedrørende retsplejelovens § 198, § 209 og § 341 ved en subjektiv formålsfortolkning. Særligt i relation til lovforarbejderne fra 1877 og 1899 må der gøres nogle overvejelser omkring, i hvilket omfang disse stadig er relevante.

Bestemmelserne vedrørende syn og skøn i retsplejeloven blev indført med vedtagelsen af retsplejelovens i 1916 og den oprindelige ordlyd bestod i det væsentligste fra 1916 og

¹² Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 208

¹³ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori s. 248

¹⁴ Zahle Henrik: rettens kilder s. 27

¹⁵ Zahle Henrik: rettens kilder s. 34

¹⁶ Zahle Henrik: rettens kilder s. 34

¹⁷ Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 209

¹⁸ Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 209

frem til revision af kapitel 19 i 2014.¹⁹ For projektet er de relevante bestemmelser i retsplejelovens § 198 stk. 1 og stk. 2 og § 209. Hele retsplejelovens kapitel 19 gennemgik ændringer ved lov nr. 737/2014, men dog uden nævneværdige ændringer i de for projektet relevante bestemmelser.²⁰ Ordlyden af disse bestemmelser svarer derfor stadig i det væsentligste til ordlyden af bestemmelserne § 173 og § 186 i lovudkastet fra 1899. På baggrund heraf vurderes det, af de oprindelige lovforarbejder stadig har relevans ved en subjektiv formålsfortolkning af disse bestemmelser.

Hvorvidt lovforarbejde fra § 1877 og 1899 stadig er relevante ved fortolkningen af retsplejelovens § 341 må det tages i betragtning, at bestemmelsen i dag er en del af det frie bevis, som blev endeligt indført i dansk ret med retsplejeloven af 1916.²¹ Udkast til lov om den borgerlige Retspleje fra 1877, hvori grundsætningen om det frie bevis kommer til udtryk, blev af politiske årsager ikke vedtaget.²² Udkast til lov om den borgerlige Retspleje fra 1899 blev med få ændringer til retsplejeloven af 1916.²³ I udkastet fra 1899 bevarede tankerne om det frie bevis og lovteksten herom forenkledes blot.²⁴ Der skete visse ændringer i ordlyden af bestemmelsen om fri bevisførelse fra 1899-udkastet til den endelige vedtagne retsplejelov af 1916.²⁵ Herefter sker der først ændringer igen ved lov nr. 260/1979, hvor retsplejelovens § 341 får sin nugældende ordlyd.²⁶ Det frie bevis kan således spores fra 1877-udkastet og frem til i dag. På denne baggrund vurderes det, at 1877-udkastet fortsat har betydning for en subjektiv formålsfortolkning af § 341.²⁷

¹⁹ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 120

²⁰ Lovforslag nr. 178 samt betænkning nr. 1543/2013

²¹ Til støtte her se: Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 44 og 48, samt side 109. Endvidere bliver det frie bevis behandlet nærmere i projektets afsnit 6.3.2

²² Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 114

²³ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 115

²⁴ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 115

²⁵ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 118

²⁶ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 118-119

²⁷ Til støtte herfor: Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 119

2.1.3 Retspraksis

Ved retspraksis betegnes den praksis, der følges ved domstolene.²⁸ I specialet anvendes retspraksis til at beskrive gældende ret. Retspraksis anses for at være en retskilde,²⁹ og er udtryk for domstolenes retsanvendelse.³⁰ En doms betydning skal ses i lyset af en række elementer. Her skal nævnes, at det har indflydelse på en doms betydning, hvilken instans, der har afsagt afgørelsen.³¹ Ved domstole i et hierarki er den overordnede ret ikke bundet af den underordnede og sideordnede domstole er heller ikke bundet af hinanden. En domstol er heller ikke bundet af sine egne afgørelser og vil derfor kunne ændre opfattelse.³² En doms alder skal også indgå i bedømmelsen af dens betydning. Her må det overvejes, om de hensyn og principper, som tidligere blev lagt til grund, fortsat kan tillægges betydning under hensyn til udviklingen i øvrigt.³³ For at beskrive gældende på baggrund af retspraksis, er der i projektet på baggrund af ovenstående udvalgt relevant retspraksis fra så høj en instans som mulig og så ny retspraksis som mulig.

2.1.4 Litteratur

I projektet vil der blive henvist til juridisk litteratur. Det er omdiskuteret i teorien, om juridisk teori eller litteratur kan anses for at være en retskilde. Det skyldes, at mange af bøgernes forfattere synes at savne legitimitet til at påvirke retsforholdene ved at formulere argumenter af normativ karakter, da en forfatter ikke er valgt eller udpeget til at varetage en sådan funktion.³⁴ Der gives udtryk for, at litteraturen ikke kan udgøre en retskilde, netop fordi forfatteren savner legitimitet til at fastlægge ret, og fordi litteraturen blot er mere eller mindre vellykkede redegørelser for retskilderne.³⁵ Litteraturen vil ikke blive anvendt som en retskilde i dette projekt. Eftersom det imidlertid må kunne lægges til grund, at den juridiske litteratur er baseret på anerkendte

²⁸ Zahle Henrik: rettens kilder s. 47

²⁹ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori s. 297

³⁰ Zahle Henrik: rettens kilder s. 48

³¹ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori s. 304

³² Zahle Henrik: rettens kilder s. 52

³³ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori s. 307

³⁴ Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 188

³⁵ Munk-Hansen, Carsten: Retsvidenskabsteori s. 346-347 og U.2013B.1

retskilder, er det dog på denne baggrund acceptabelt at benytte litteraturen i den juridiske argumentation.³⁶

³⁶ Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode s. 189

3. De overordnede rammer for parteres adgang til at fremlægge beviser i den civile retssag

3.1 Forhandlingsprincippet

Det er sagens parter, der sætter rammerne for retssagen og bestemmer, hvad retten skal tage stilling til. Dette følger af forhandlingsprincippet, som er udtrykt i retsplejelovens § 338. Forhandlingsprincippet medfører, at retten skal træffe sin afgørelse i en given sag på baggrund af de af parterne fremsatte krav og tilvejebragte oplysninger.³⁷ Forhandlingsprincippet gælder således også i relation til, hvilke beviser sagens parter ønsker at fremlægge for retten. Retten har alene en fakultativ mulighed for at opfordre parterne til at fremlægge andre beviser, jf. retsplejelovens § 339, stk. 3. Hvis en part ikke følger opfordringen, kan retten i henhold til retsplejelovens § 344, stk. 3 tillægge det processuel skadevirkning, men det er parterne, der som udgangspunkt bestemmer, hvilke beviser de vil føre.³⁸

3.2 Retsplejelovens § 341

Uanset hvilke beviser parterne vælger, er adgangen til at føre disse beviser overordnet reguleret i retsplejelovens § 341, hvoraf følger:

”Bevisførelse, der skønnes at være uden betydning for sagen, kan ikke finde sted”

På baggrund af en objektiv ordlydsfortolkning kan det modsætningsvist sluttes, at bevisførelse, der ikke skønnes at være uden betydning for sagen, kan finde sted.³⁹ Ifølge de nyeste forarbejderne til § 341 kan det indfortolkes i bestemmelsens ordlyd, at bevisførelse om omstændigheder, som modparten har erkendt eller erklæret ikke at ville bestride, ikke tilstedes. Sådan bevisførelse er uden betydning for sagen og er derfor uden videre omfattet af § 341.⁴⁰ Det må heraf kunne udledes, at det har været lovgivers hensigt med bestemmelsens ordlyd at afskære beviser, som åbenlyst er uden betydning for sagen. I praksis er det antaget, at bestemmelsen generelt må anvendes med en vis forsigtighed, medmindre det efter begge parter argumentation er muligt at fastslå

³⁷ Gomard, Bernhard og Kistrup, Michael: Civilprocessen s. 29

³⁸ Rammeskov og Højlund: Den Civile retspleje s. 483

³⁹ Se til større herfor: Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 105

⁴⁰ Betænkning nr. 698/1973 side 65

bevisførelsens manglende betydning.⁴¹ Endvidere må det forhold, at et spørgsmål om hvorvidt et bevis skal afskæres eller ej oftest opstår under sagens forberedelse, i sig selv kalde på forsigtighed, da afgørelsen træffes på et foreløbigt grundlag.⁴² I tråd med dette forsigtighedsprincip udtaler Højesteret i U1998.444H: ”Da det ikke på forhånd kunne udelukkes, at de begærede afhøringer kunne have betydning, blev tilladelsen meddelt i et nærmere angivet omfang”. Dette understøttes endvidere af U2013.687Ø hvoraf det fremgår, at ”parterne i en civil sag har som det klare udgangspunkt rådigheden over sagens førelse, herunder for så vidt angår bevisførelsen. Fravigelse af dette udgangspunkt må kræve en høj grad af sikkerhed for, at den begærede vidneførelse er uden betydning for sagen”.

Generelt om parterers overordnede adgang til at fremlægge beviser i henhold til retsplejelovens § 341 kan det på baggrund af ovenstående konkluderes, at et bevis må afskæres med forsigtighed, men at bevisførelse, som åbenbart er uden betydning for sagen, kan afskæres. Bestemmelsen må også fortolkes i overensstemmelse med formålet bag det samlede regelsæt, som den indgår i.⁴³ Retsplejelovens bestemmelser er processuelle regler, som drejer sig om gennemførelse af bestående rettigheder og forpligtigelser.⁴⁴ Retsplejelovens overordnede formål er derfor at sikre gennemførelsen af parternes materielle ret hvoraf følger, at ”en fortolkning og en retsanvendelse, der fører til retstab af formelle grunde, så vidt muligt bør undgås, selv på bekostning af fuld klarhed og fasthed i det processuelle regelsystem”.⁴⁵ Det vil derfor ikke være i overensstemmelse med retsplejelovens overordnede formål, hvis retsplejelovens § 341 anvendes på en måde, der medfører, at parterne forhindres i at få gennemført deres materielle ret.

På baggrund af bestemmelsens ordlyd, regelsættes overordnede formål og lovgivers hensigt bag bestemmelsen ordlyd, kan der imidlertid ikke udledes noget mere konkret

⁴¹ Jensen, Torben: Højesteret og retsplejen s. 104

⁴² Rammeskov og Højlund: Den civile retspleje s. 484 og Jensen, Torben: Højesteret og retsplejen s. 104

⁴³ Se til større herfor: Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 16

⁴⁴ Gomard, Bernhard og Kistrup, Michael: Civilprocessen s. 21

⁴⁵ Gomard, Bernhard og Kistrup, Michael: Civilprocessen s. 24

om, hvornår et givent bevis ikke kan fremlægges for retten. Svaret herpå må derfor i stedet søges i retspraksis.⁴⁶

⁴⁶ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 105

4. Parteres adgang i henhold til gældende ret

4.1 Definition

I dette kapitel vil der først blive givet en definition af de sagkyndige beviser, som udvidelserne i lov. 1727/2016 vedrører. Dernæst vil det blive undersøgt, hvilken adgang parterne i henhold til gældende ret har for at få flere skøns mænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer

4.1.1 Syn og skøn

Parterne kan få rettens hjælp til at indhente et sagkyndigt bevis gennem reglerne om syn og skøn. Reglerne herfor er findes i retsplejelovens kapitel 19. Retsplejelovens kapitel 19 er en retlig styret procedure til indhentelse af et sagkyndigt bevis i form af en skønserklæring afgivet af en af retten udpeget fagkyndig person. Fremgangsmåden herfor og de enkelte bestemmelser behandles nærmere i afsnit 4.2.

4.1.2 Sagkyndige erklæringer

Retsplejelovens kap. 19 om syn og skøn fastsætter ikke udtømmende rammerne for, hvorledes parterne kan indhente sagkyndige beviser. I den gældende retsplejelov findes der ingen særlige regler for udenretlige indhentede sagkyndige beviser.⁴⁷ Et udenretligt indhentet sagkyndigt bevis er *”en skriftlig vurdering eller bedømmelse fra en præsumptivt sagkyndig person, der er uafhængig i forhold til sagens parter, og som ikke er udmeldt af retten”*.⁴⁸ Det fremgår ikke af bestemmelserne i retsplejeloven kap. 19, at parterne skal indhente et sagkyndigt bevis gennem reglerne om syn og skøn, hvorfor de sammen eller hver for sig uden rettens medvirken kan indhente en sagkyndig erklæring udenretligt. Hvorvidt beviset vil kunne føres for retten er overordnet alene reguleret af retsplejelovens § 341.

4.1.2.1 Indhentet i fællesskab

I de tilfælde hvor indhentelsen af den sagkyndige erklæringen er sket efter aftale mellem parterne eller efter forelæggelse for og godkendelse af retten, vil den sagkyndige erklæring ofte ikke give anledning til indsigelser, hvorfor retten normalt

⁴⁷ Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 27, Lindencrone og Werlauff: Dansk retspleje s. 326 og Rammeskov og Højlund: Den civile retspleje s. 525

⁴⁸ Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 27 og Lindencrone og Werlauff: Dansk retspleje s. 326

ikke har anledning til at tage stilling til, om fremlæggelsen kan ske.⁴⁹ Disse sagkyndige erklæringer behandles derfor ikke nærmere i specialet.

4.1.2.2 Indhentet ensidigt

Indhenter en part den sagkyndig erklæring uden inddragelse af modparten eller retten, er der tale om en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring.⁵⁰ Parternes adgang til at fremlægge en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring vil blive behandlet nærmere i afsnit 4.3.

4.2 Syn og skøn

Retsplejelovens kapitel 19 er som nævnt en retlig styret procedure til indhentelse af et sagkyndigt bevis i form af en skønserklæring. Nedenfor følger en kort præsentation af fremgangsmåden for foretagelse af syn og skøn med særlig fokus på retsplejelovens § 198 om flere skønsmænd og § 209 om nyt syn og skøn.

4.2.1 Fremgangsmåden

Parternes begæring om syn og skøn skal fremsættes til retten indeholdende oplysninger om, hvad skønsmanden skal besigtige eller undersøge samt formålet med skønsforretningen, jf. retsplejelovens § 196 stk. 1 og 2. En kopi af begæringen skal sendes til modparten, da denne skal have mulighed for at udtale sig, jf. samme bestemmelse. Det er på baggrund af denne begæring og en eventuel udtalelse fra modparten, at retten vurderer om syn og skøn må antages at være af betydning for sagen, jf. retsplejelovens § 196, stk. 3. Begge parter stiller spørgsmål, og de behøver ikke være enige, dog skal spørgsmålene være inden for skønsforretningens rammer, jf. retsplejelovens § 197, stk. 1. Parternes har via deres spørgsmål til skønsmanden mulighed for at få indflydelse på skønsmandens besvarelse.⁵¹ Når retten har modtaget spørgsmålene, udpeger retten en eller flere skønsmænd, jf. retsplejelovens § 198. Begge parter kan komme med forslag herom, men retten er ikke bundet heraf. Begge parter kan ligeledes fremsætte indsigelser vedrørende udpegningen, jf. retsplejelovens § 198. En vigtig del af syn- og skønsprocessen er at sikre, at den udpegede skønsmænd er

⁴⁹ Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 91

⁵⁰ Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 92

⁵¹ Rammeskov og Højlund: Den civile retspleje s. 520

uberygtet, upartisk og fagkyndig inden for det pågældende område.⁵² Parterne bliver indkaldt til skønsforretningen, som afholdes af skønsmanden. Skønsmanden må kun udtale sig om faktiske forhold, og efter skønsforretningen udarbejder han en skriftlig erklæring på et særligt skema.⁵³ Parterne har efterfølgende mulighed for at stille skønsmanden supplerende spørgsmål, jf. retsplejelovens 205. Nyt syn og skøn kan ske i de situationer, retten finder det hensigtsmæssigt, jf. retsplejelovens § 209.

De muligheder parterne har i dag for at få flere skønsmænd til at belyse det samme tema i sagen er reguleret i retsplejelovens §§ 198 og 209. I de følgende vil bestemmelserne blive behandlet for at undersøge, hvordan parternes adgang er hertil i henhold til gældende ret.

4.2.2 Flere skønsmænd

Reglerne for udpegning af flere skønsmænd findes i retsplejelovens § 198. Det fremgår af bestemmelsen, at når retten i en borgerlig sag har modtaget spørgsmål fra parterne, tager retten skridt til at udpege én eller flere skønsmænd. Hvis foretagelsen af syn og skøn vil medføre tilintetgørelse eller forandring af dets genstand, og den del af genstanden ikke kan holdes uden for undersøgelsen, bør der udpeges mindst to skønsmænd, jf. bestemmelsens stk. 2. Se blandt andet UfR 1966.876 VLK, hvor retten imødekom en begæring om udpegning af to skønsmænd, da det ikke kunne udelukkes, at afholdelsen af syn og skøn ville betyde, at maskinen ikke kunne bringes tilbage til samme stand som før.

Det er mere relevant, at undersøge i hvilke situationer retten udpeger mere end én skønsmand i henhold til bestemmelsens første stykke, da dette ikke fremgår direkte af ordlyden.

Det er meget beskedent med retspraksis på området, men ifølge lovforslaget til lov nr. 1725/2016, angives det, at der i praksis som oftest kun medvirker én skønsmand, men at retten kan vælge at udpege flere efter henstilling fra parterne.⁵⁴ I de sager hvor retten

⁵² Rammeskov og Højlund: Den civile retspleje s. 520

⁵³ Rammeskov og Højlund: Den civile retspleje s. 517 og 521

⁵⁴ Lovforslag nr. 20, s. 3, spalte 1

udpeger flere skønsmænd, er dette som oftest begrundet i et behov for skønsmænd med forskellige faglige baggrunde.⁵⁵ Det er et krav, at skønsmanden har en faglig kompetence i forhold til de stillede spørgsmål, og derfor kan der fremkomme et naturligt behov for flere skønsmænd, når de stillede spørgsmål omhandler forskellige fagområder.⁵⁶ Der er mange omkostninger forbundet med afholdelse af syn og skøn, og flere skønsmænd vil derfor naturligvis også betyde øgede omkostninger i form af honorar til flere skønsmand. Derfor ses det oftere, at der udpeges flere skønsmænd i store sager, som kan bære fordyrelsen.⁵⁷ Dette hænger også sammen med, at der ved store sager ofte vil være flerartede problemstillinger, og derfor et behov for at skønsmændenes fagkundskab kan supplere hinanden.⁵⁸

Det kan derfor udledes, at retten oftest udpeger flere skønsmænd i de sager, hvor der er behov for skønsmænd med forskellige fagkundskaber, og hvor sagen kan ”bære” fordyrelsen.

4.2.3 Nyt syn og skøn

Parternes adgang til nyt syn og skøn ved andre skønsmænd end den oprindelige er reguleret i retsplejelovens § 209. Af bestemmelsen fremgår det, at selvom syn og skøn har fundet sted, udelukker det ikke fornyet syn og skøn over samme genstand ved andre skønsmænd, hvis retten finder det hensigtsmæssigt. Hvornår retten finder det hensigtsmæssigt, er en konkret vurdering, som retten foretager fra sag til sag. Ud fra retspraksis er det muligt at pege på nogle retningslinjer, som kan give et billede af, hvornår retten finder et nyt syn og skøn ved andre skønsmænd hensigtsmæssigt. Der kan være flere grunde til, hvorfor en part ønsker nyt syn og skøn med en anden skønsmand end den oprindelige, men ud fra retspraksis kan det udledes, at fejl begået af skønsmanden ikke nødvendigvis vil føre til, at retten tager partens begæring til følge. Ofte vil retten blot henvise til, at der kan stilles supplerende spørgsmål til skønsmanden for en eventuel berigtigelse.⁵⁹ Dette var tilfældet i U2005.1472 HK, hvor Højesteret i en sag, hvor skønsmanden havde lavet fejl i en opgørelse, afviste begæringen af nyt syn og

⁵⁵ Lovforslag nr. 20, s. 3, spalte 1

⁵⁶ Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 155

⁵⁷ Lovforslag nr. 20, s. 3, spalte 1.

⁵⁸ Lovforslag nr. 20, s. 3, spalte 1.

⁵⁹ Lovforslag nr. 20, s. 3, 1. spalte og Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 236

skøn med en henvisning til, at fejlen i stedet kunne berigtiges ved supplerende spørgsmål til skønsmanden. Det samme var tilfældet i TfS2010.218ØLK hvor retten ikke fandt, at skønserklæringen var behæftet med så væsentlige fejl, at det ikke kunne afhjælpes igennem supplerende spørgsmål til skønsmanden. Heller ikke i afgørelsen U2006.2908VLK fandt retten det hensigtsmæssigt at tillade nyt syn og skøn ved en anden skønsmand, til trods for at retten fandt, at den ene part havde bevist, at skønserklæringen på nogle punkter led af unøjagtigheder og fejl.

I praksis er det dog anderledes, såfremt en part anmoder om nyt syn og skøn på grundlag af skønsmandens egnethed og inhabilitet.⁶⁰ I afgørelsen U.1991.732VLK blev en begæring om nyt syn og skøn med en ny skønsmand taget til følge, da skønsmandens handlemåde gav den ene part det indtryk, at han var interesseret i sagens udfald, og derfor var inhabil som skønsmand. I U1983.594VLK blev nyt syn og skøn med en anden skønsmand også taget til følge, da retten fandt, at der var skabt en sådan tvivl og usikkerhed om skønserklæringens faglige indhold. I 1997.1438Ø tillod retten også nyt syn og skøn. Skønsmanden havde ensidigt indhentet oplysninger ved en af parterne, og der var derfor tvivl om skønsmandens upartiskhed.

Såfremt der begæres nyt syn og skøn ved en anden skønsmand grundet behov for anden fagkundskab end den oprindelige skønsmand besad, vil dette som udgangspunkt blive taget til følge for, at sikre en fyldestgørende belysning af sagen.⁶¹ Dette fremgik ligeledes af afgørelsen U1957.348HKK.

Det kan udledes af ovenstående, at praksis er streng med hensyn til nyt syn og skøn med andre skøns mænd end den oprindelige. Oftest vil en begæring blive afvist, og retten vil henvise til, at stille supplerende spørgsmål til den oprindelige skønsmand. Afgørelser fra retspraksis giver et billede af, at retten finder det hensigtsmæssigt at tillade nyt syn og skøn ved andre skøns mænd, når den oprindelige skønsmand findes faglig uegnet eller inhabil, eller hvis der er behov for en anden fagkundskab.

⁶⁰ Lovforslag nr. 20, s. 3, 1. spalte og Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 237

⁶¹ Lovforslag nr. 20, s. 4, spalte 1 og Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 231

4.3 Ensidige indhentede sagkyndige erklæringer

Som redegjort for i kapitel 3 sætter retsplejelovens § 341 rammerne for, om et givent bevis kan føres for retten. Der er endvidere redegjort for, at der på baggrund af bestemmelsens ordlyd ikke kan udledes noget konkret om, hvornår et givent bevis vil blive afskåret. Svaret på, i hvilket omfang parter i henhold til gældende ret kan fremlægge en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring, må derfor søges i retspraksis.⁶²

Før afgørelsen U2007.2040H blev de ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer som hovedregel ikke tilladt fremlagt som bevis i sagen, uanset om de var indhentet før eller efter retssagens anlæg.⁶³ Det fremgår af retspraksis fra før 2007, at disse erklæringer ikke bliver tilladt fremlagt som bevis fordi, der er tale om en sagkyndig erklæring, som ikke er tilvejebragt efter reglerne om syn og skøn eller på grundlag af parternes fælles initiativ, jf. bl.a. U2003.1088V og U2005.576H. I den førstnævnte afgørelse udtaler retten, at den sagkyndige erklæring ikke kunne fremlægges, fordi den var: *”en sagkyndig erklæring, som ikke er tilvejebragt efter reglerne om syn og skøn som enten et indenretligt syn og skøn på grundlag af rettens afgørelse eller som et udenretligt syn og skøn på grundlag af parternes fælles beslutning (...)”* I sidstnævnte afgørelse kunne den sagkyndige erklæring ikke fremlægges, fordi *”sagsøgeren ensidigt under den verserende retssag har indhentet en speciallægeerklæring, kan denne ikke fremlægges.”*

Retspraksis henviser ikke direkte til retsplejelovens § 341, men da dette er rettens hjemmel til at afskære beviser i den civile retssag, må det formodes, at de ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer afskæres i medfør af denne bestemmelse.⁶⁴ Af den kommenterede retsplejelov fremgår det, at retspraksis er udtryk for at førelse af et bevis, hvorom det på forhånd kan fastslås, at det ikke kan tillægges nogen bevismæssig vægt, vil blive afskåret med hjemmel i retsplejelovens § 341. Som eksempel på et sådan bevis gives den sagkyndig erklæring, der er indhentet ensidigt.⁶⁵ I tråd hermed angives det endvidere at, når en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring ikke kan fremlægges, er det

⁶² Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 105

⁶³ Gomard, Bernhard og Kistrup, Michael: Civilprocessen s. 723

⁶⁴ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 159

⁶⁵ Gormard mfl: Kommenteret retsplejelov s. 792

udtryk for, at den ikke tillægges betydning for sagens afgørelse, hvorfor der er tale om overflødig bevisførelse, som kan afskæres efter retsplejelovens § 341.⁶⁶

Det kan på baggrund af ovenstående udledes, at en sagkyndig erklæring skønnes at være uden betydning for sagen, når der er tale om en sagkyndig erklæring, der er indhentet ensidigt uden modpartens medvirken eller uden iagttagelse af retsplejelovens kapitel 19, uanset om indhentelsen er sket før eller efter retssagens anlæg.

Med afgørelsen U2007.2040H åbnede Højesteret op for en videre adgang for parterne til at fremlægge en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring og ændrede dermed den hidtidige retstilstand. Udgangspunktet er derfor i dag, at erklæringer, som en part ensidigt har indhentet før retssagens anlæg, kan fremlægges for retten.⁶⁷ Højesteret anførte i afgørelsen følgende: *”en part kan i almindelighed ikke afskæres fra at fremlægge udtalelser og erklæringer, der inden sagsanlægget er indhentet hos rådgivere og eksperter, og tiltrådte, at der i sagen ikke var grundlag for at fravige dette udgangspunkt”* I en række efterfølgende afgørelser har Højesteret ligeledes tilladt en part at føre en ensidig indhentet erklæring, som er indhentet inden sagens anlæg. I U2008.2193H tillader Højesteret, at en ensidig indhentet erklæring kan fremlægges med stort set samme begrundelse som i afgørelsen fra 2007: *”en part som udgangspunkt ikke er afskåret fra at fremlægge udtalelser og erklæringer om forhold af teknisk karakter, der inden sagsanlægget der inden sagsanlægget er indhentet hos rådgivere og sagkyndige.”* Samme begrundelse findes tillige i U2011.151H, hvor Højesteret ikke finder grundlag for at fravige udgangspunktet og tillader fremlæggelse af en ensidig indhentet rapport, der er indhentet inden sagens anlæg.

Af U2012.1513V fremgår det, at syn og skøn gennemført efter retsplejelovens § 343 skal sidestilles med sagsanlæg, således at en sagkyndig erklæring, der indhentes herefter, vil være indhentet efter sagen anlæg. Det er dog i litteraturen usikkerhed

⁶⁶ Rammeskov og Højlund: Den civile retspleje s. 484

⁶⁷ Lundblad m.fl. proceduren s. 303

omkring, hvorvidt afgørelsen er udtryk for, at foretagelse af syn og skøn under isoleret bevisoptagelse skal sidestilles med sagsanlæg.⁶⁸

Den i retspraksis fastsatte hovedregel medfører, at der som udgangspunkt ikke kan fremlægges en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring, der indhentes efter retssagens anlæg.⁶⁹ Der ses i retspraksis imidlertid modifikationer heraf, eksempelvis hvis den ensidigt indhentede sagkyndige erklæring skal fremlægges i forbindelse med en begæring om nyt syn og skøn.⁷⁰ I U2005.1472H kunne en sagkyndig erklæring, selv om den var indhentet ensidigt, inddrages i sagen ved afgørelsen af spørgsmålet om nyt syn og skøn, men ikke under sagen i øvrigt. Som yderligere modifikation nævnes det i litteraturen, at der i retspraksis er ved at udvikle sig en tendens, hvor en sagkyndig erklæring, indhentes ensidigt efter sagens anlæg, tillades fremlagt, hvis den fremstår som et naturligt modbevis til en erklæring, som modparten har indhentet inden sagens anlæg og fremlagt i sagen.⁷¹ I FED2015.1SH tillader retten en sagkyndig erklæring indhentet ensidigt 3 måneder efter sagens anlæg fremlagt med følgende begrundelse, at den er *”fremkommet i naturlig tidsmæssig forlængelse af de seneste af de andre tekniske rapporter”*. I FED2011.26Ø tillades en sagkyndig erklæring fremlagt, der er udarbejdet efter retssagens anlæg, med den begrundelse, at den *”indeholder kæreendes rådgivers svar på den rejste kritik, og fremlæggelsen heraf må anses som et naturligt led i fremlæggelsen af de to første bilag”*.

Om parteres aktuelle adgang til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer, kan der af retspraksis udledes den hovedregel, at en part som udgangspunkt kan fremlægge en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring, der er indhentet inden sagsanlægget. Hovedreglen vil kunne fraviges, hvis erklæringens indhold, fremtræden eller andre forhold omkring dens tilblivelse kan give grundlag derfor.⁷² I forhold til de sagkyndige erklæringer, der er indhentet ensidigt efter sagens anlæg, medfører hovedreglen, at disse som udgangspunkt ikke kan føres. Under visse omstændigheder

⁶⁸ Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 94, Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 156 og Rammeskov og Højlund: Den civile retspleje s. 427

⁶⁹ Til støtte herfor se Hørlyck, Erik: Syn og Skøn s. 96

⁷⁰ Til støtte herfor se Lindenchrone og Werlauff: Dansk retspleje s. 329

⁷¹ Se til støtte herfor: Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 158

⁷² Til støtte herfor se Lindenchrone og Werlauff: Dansk retspleje s. 328

vil dette dog kunne fraviges. Eksempelvis i forbindelse med en begæring om nyt syn og skøn, eller hvis erklæringen fremstår som et naturligt modbevis til en erklæring, som modparten har indhentet inden sagens anlæg og fremlagt i sagen.

5. Lov nr. 1725/2016

5.1 Præsentation

Lovforslag nr. 20 indeholder på baggrund af anbefalingerne afgivet af Retsplejerådet i betænkning nr. 1558/2016, en række forslag til ændringer af retsplejeloven.⁷³ Lovforslaget blev vedtaget af Folketinget den 13. december 2016. Som nævnt i specialets indledning er det overordnede formål med loven at udvide parterers muligheder for at anvende sagkyndige som led i bevisførelsen og fremlægge sagkyndige beviser i den civile retssag. Dette formål skal opfyldes ved dels, at udvide parterers adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, og dels ved at udvide adgangen til at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer.⁷⁴

I forhold til den første del af udvidelsen er det blevet vedtaget, at der skal åbnes op for, at retten fra starten kan beslutte at udpege to eller flere skønsmænd med samme faglige baggrund og for det andet, at udvide muligheden for at få udmeldt et nyt syn og skøn ved en anden skønsmand.⁷⁵

I forhold til den anden del af udvidelsen er det blevet vedtaget, at den gældende adgang for parterne i en retssag til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er indhentet af den enkelte part forud for, at sagen blev anlagt, skal lovfæstes. I forbindelse hermed, er det vedtaget, at modparten kan fremlægge en moderklæring, selv om den først er indhentet efter sagens anlæg.⁷⁶ For det andet er det blevet vedtaget, at der skal være mulighed for, at parterne i enighed og med rettens tilladelse kan beslutte, at der som led i bevisførelsen kan fremlægges sagkyndige erklæringer, som parterne hver især indhenter efter sagsanlægget, enten som supplement til eller i stedet for syn og skøn.⁷⁷

5.2 Hensyn bag lovens vedtagelse

Det anerkendes i det vedtagne lovforslag, at parterne i en civil retssag kan have et ønske om større sikkerhed, end den syn og skøn giver, for at få bibragt retten den sagkyndige

⁷³ Lovforslag nr. 20 side 2, spalte 1

⁷⁴ Lovforslag nr. 20 side 2, spalte 1

⁷⁵ Lovforslag nr. 20 side 2, spalte 1

⁷⁶ Lovforslag nr. 20 side 2, spalte 1

⁷⁷ Lovforslag nr. 20 side 2, spalte 1 og 2

vinkel, som bedst støtter den pågældende part standpunkt i sagen.⁷⁸ Netop fordi det sagkyndige bevis, der er indhentet under iagttagelse af retsplejelovens kap. 19, ofte tillægges en meget stor bevismæssig vægt, ”*kan der let hos sagens parter opstå en fornemmelse af, at det står og falder med skønsmandens konklusioner, om parten vinder eller taber sagen*”.⁷⁹ Denne ”*fornemmelse*” er heller ikke helt ubegrundet, da det understreges, at det er stærkt indarbejdet i praksis ved domstolene i Danmark, at fagkyndig oplysning og bedømmelse af sagens faktiske omstændigheder sker ved syn og skøn.⁸⁰ Dette er en følge af, at syn og skøn også fungerer som sagkyndig bistand for retten, når den skal vurdere sagens bevismateriale.⁸¹ Ifølge lovforslaget er et af formålene med proceduren i forbindelse med syn og skøn at sikre, at der normalt kun er behov for, at der skal indhentes én sagkyndig erklæring om det pågældende tema.⁸² Bekymringen i relation hertil er imidlertid, at der inden for et fagområde kan være flere forskellige teoretiske eller metodiske tilgange.⁸³ Disse forskelle, i de sagkyndiges foretrukne måder at forholde sig til et problem på, kan have væsentlig betydning for skønsmandens erklæring, og som følge heraf vil der i en række tilfælde ikke kun findes ét ”rigtigt” svar.⁸⁴ Hensynet bag lovændringen er således at imødegå parternes ”*fornemmelse*” af, at sagens udfald beror på, hvem der er blevet udpeget som skønsmand. Dette sker ved at give parterne en større sikkerhed for at kunne få bibragt retten den sagkyndige synsvinkel, som bedst støtter den pågældende parts standpunkt i sagen.⁸⁵

I lovforslaget anvises syn og skøn udmeldt af retten som den relevante fremgangsmåde for sagkyndig belysning, når sagen er anlagt.⁸⁶ Det anerkendes som nævnt, at parterne i en civil retssag kan have et ønske om større sikkerhed, end det syn og skøn giver, for at få bibragt retten den sagkyndige vinkel som bedst støtter den pågældende parts standpunkt i sagen.⁸⁷ Lovforslaget angiver, at dette ønske kan imødegås, ved at udvide

⁷⁸ Lovforslag nr. 20 side 12, spalte 2

⁷⁹ Lovforslag nr. 20 side 5, spalte 2

⁸⁰ Lovforslag nr. 20 side 5, spalte 2, der henviser til betænkning nr. 1558/2016 s. 49

⁸¹ Lovforslag nr. 20, side 6, spalte 1

⁸² Lovforslag nr. 20 side 6, spalte 1

⁸³ Lovforslag nr. 20, s. 5 spalte 2

⁸⁴ Lovforslag nr. 20 side 5, spalte 2

⁸⁵ Lovforslag nr. 20 side 5, spalte 2

⁸⁶ Lovforslag nr. 20, side 12, spalte 2

⁸⁷ Lovforslag nr. 20 side 12, spalte 2

parternes mulighed for, at parterne i stedet for, eller som supplement til syn og skøn kan fremlægge sagkyndige erklæringer, de hver især har indhentet efter sagens anlæg.⁸⁸ Det erkendes, at der både er fordele og ulemper forbundet med at åbne op for sådan en udvidet adgang. Som en fordel ved at åbne op for en udvidet adgang anføres det, at det vil stemme godt overens med synspunktet om, at ”retssystemet ikke skal diktere parternes bevisførelse”.⁸⁹ Endvidere vil en udvidet adgang betyde, at en sag vil blive belyst ud fra flere forskellige synsvinkler, hvilket vil kunne bidrage til et øget oplysningsniveau både overfor dommeren i retssagen, men også overfor skønsmanden, hvis den udvidede adgang sker som supplement til syn og skøn.⁹⁰ En ulempe ved en udvidet adgang for parterne til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er indhentet ensidigt efter sagens anlæg er, at der er fare for, at parternes indhentelse af sagkyndige erklæringer kan føre til et ”ekspert-kapløb” med mange modsatrettede erklæringer, hvilket kan medføre, at retten kommer i den situation, at den skal afgøre sagen på baggrund af overvejelser om, hvem af parterne der har bevisbyrden.⁹¹ En anden ulempe ved at udvide parternes adgang er, at det ikke findes hensigtsmæssigt at ”begrænse adgangen eller tilskyndelsen” til brugen af retsplejelovens kap. 19 om syn og skøn.⁹² Ud fra en samlet betragtning af fordele og ulemper anbefales det ikke, at der åbnes op for en ubegrænset adgang for parterne til at fremlægge sagkyndige erklæringer, de har indhentet ensidigt efter sagens anlæg.⁹³

Det overordnede hensyn om, at give parterne større sikkerhed for at få bibragt retten den sagkyndige synsvinkel, som bedst støtter den pågældendes parts påstand i sagen bliver ifølge lovforslaget imødekommet tilstrækkelig med indførelsen af § 209 a sammenholdt med den udvidede mulighed for flere skøns mænd fra starten af og nyt syn og skøn med andre skøns mænd end den oprindelige samt indførelsen af § 341 a.⁹⁴

⁸⁸ Lovforslag nr. 20, s. 12, spalte 2

⁸⁹ Lovforslag nr. 20, s. 12 spalte 2

⁹⁰ Lovforslag nr. 20, s. 12 spalte 2 og s. 13 spalte 1

⁹¹ Lovforslag nr. 20, s. 13 spalte 1

⁹² Lovforslag nr. 20, s. 13 spalte 2

⁹³ Lovforslag nr. 20, s. 13 spalte 2

⁹⁴ Lovforslag nr. 20, s. 15 der i sin helhed henviser til betænkning nr. 1558/2016 s. 63

5.3 De enkelte lovændringer

5.3.1 Flere skønsmænd til at bedømme det samme tema

For at udvide parteres adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, indføres det som nævnt, at der i videre omfang end hidtil dels skal være adgang til fra starten af, at anvende flere skønsmænd med samme fagkundskab til at besvare de samme spørgsmål, og dels skal være adgang til at foretage nyt syn og skøn ved andre skønsmænd.⁹⁵

5.3.1.1 Flere skønsmænd

Efter retten har modtaget spørgsmål fra parterne, udpeger retten en eller flere skønsmænd i henhold til § 198 stk. 1 i retsplejeloven. Ved lov nr. 1725/2016 indsættes der som 2. pkt. i § 198 stk. 1.:

”Finder retten det hensigtsmæssigt under hensyn til sagens og skønstemaets karakter, kan den udpege flere skønsmænd til at besvare samme spørgsmål”

Det fremgår af lovforslaget, at der bør åbnes op for den mulighed, at retten i ”*særlige tilfælde*” kan udpege flere skønsmænd til at besvare de samme spørgsmål.⁹⁶ Den nuværende ordlyd i § 198 stk. 1 er ikke til hinder herfor, men det fremgår, at 2. pkt. indsættes med det formål at tydeliggøre, at der efter § 198, stk. 1 kan udpeges flere skønsmænd med samme faglige baggrund fra starten af, til at besvare de samme spørgsmål.⁹⁷ Det fremgår af lovforslaget, at ”*særlige tilfælde*” er, når der på et område er forskellige relevante faglige synsvinkler eller metoder at anskue et fagområde på.⁹⁸ Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt, at der på området findes forskellige relevante faglige synsvinkler eller metoder. Det er ydermere et krav, for at ”*fravige udgangspunktet om, at der kun skal medvirke én skønsmænd inden for samme fagområde*”, at der er rimelig grund til at antage, at udfaldet af skønserklæringen vil afhænge af dette.⁹⁹ Desuden skal retten i vurderingen af, om det er hensigtsmæssigt at udpege flere skønsmænd med samme faglige baggrund, inddrage om sagen kan bære

⁹⁵ Lovforslag nr. 20 side 2, spalte 1

⁹⁶ Lovforslag nr. 20 side 6, spalte 1

⁹⁷ Lovforslag nr. 20 side 6, spalte 1

⁹⁸ Lovforslag nr. 20 side 6, spalte 1 og 2

⁹⁹ Lovforslag nr. 20 side 6, spalte 1 og 2

fordyrelsen ved at anvende flere skønsmænd. Ifølge lovforslaget bør der navnlig foretages sådan en afvejning i de situationer, hvor parterne ikke er enige i, at der skal udpeges flere skønsmænd med samme faglige baggrund.¹⁰⁰

5.3.1.2 Nyt syn og skøn

At syn og skøn har fundet sted udelukker ikke fornyet syn og skøn ved andre skønsmænd, når retten finder det hensigtsmæssigt, jf. retsplejelovens § 209. For at udvide parternes adgang hertil, ændres bestemmelsens ordlyd ved lov nr. 1725/2016 til følgende:

”At syn og skøn har fundet sted udelukker ikke fornyet syn og skøn over samme genstand ved de samme skønsmænd. Det samme gælder fornyet syn og skøn ved andre skønsmænd, når retten finder det hensigtsmæssigt under hensyn til fremførte indsigelser og andre muligheder for at få skønstemaet yderligere belyst eller til sagens og skønstemaets karakter.”

Som redegjort for i afsnit 4.2.3 vedrørende gældende ret, er det ikke nyt, at parter allerede i dag har mulighed for, at begære nyt syn og skøn ved andre skønsmænd. Ud fra retspraksis kan det konstateres, at praksis i dag er streng, men ifølge lovforslaget findes denne strenge praksis velbegundet, og det foreslås at den videreføres¹⁰¹.

Det følger af lovforslaget, at der skal åbnes op for udvidede muligheder for nyt syn og skøn ved andre skønsmænd i de situationer, ligesom der er redegjort for i ovenstående afsnit, hvor der på et område er forskellige relevante faglige synsvinkler eller metoder at anskue et fagområde på.¹⁰²

Når retten foretager en vurdering af, om det er hensigtsmæssigt at udmelde nyt syn og skøn ved andre skønsmænd, er det ikke nok at ønsket om nyt syn og skøn udspringer af den blotte utilfredshed med skønsmændens besvarelse. Ifølge lovforslaget skal parterne kunne sandsynliggøres over for retten, at den første skønsmænds konklusioner kan være

¹⁰⁰ Lovforslag nr. 20 side 6, spalte 2

¹⁰¹ Lovforslag nr. 20, side 7, spalte 1

¹⁰² Lovforslag nr. 20, side 7, spalte 1

udslag af en faglig tilgang til spørgsmålene, som ikke er enerådende inden for det pågældende fag.¹⁰³ Det påpeges, at hensynet til den pågældendes sags fremdrift, det økonomiske aspekt i sagen samt om indvendingerne mod skønsmanden kan imødegås ved hjælp af supplerende spørgsmål, skal indgå som elementer i rettens hensynsafvejning.¹⁰⁴

Bestemmelsen sikrer parterne i den situation, hvor de først efter afholdelse af deres syn og skøn bliver bevidst om, at der er flere anerkendte metoder og tilgange inden for det pågældende område.¹⁰⁵ Det erkendes, at det i sådanne situationer kan virke uhensigtsmæssigt, at få den samme skønsmand til at udarbejde en ny erklæring eller stille supplerende spørgsmål ud fra en faglig vinkel, som skønsmanden muligvis ikke selv står inde for eller har begrænset kendskab til.¹⁰⁶

Lovændringerne i §§ 198 og 209 bygger begge på det hensyn, at parter i en retssag ofte føler at skønserklæringen er af afgørende betydning for sagens udfald, da den ofte tillægges en meget stor bevisvægt¹⁰⁷. Det anerkendes, at der inden for nogle fagområder kan være flere ”skoler”, hvor ”*andre anerkendte faglige tilgange til temaet kan føre til andre bedømmelser*”.¹⁰⁸ Formålet med de vedtagne lovændringer er derfor at sikre parternes adgang til at oplyse sagen i netop sådan en situation.

5.3.2 Ensidede indhentede sagkyndige erklæringer

For at udvide parters adgang til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer indsættes § 341 a og § 209 a i retsplejeloven ved lov nr. 1725/2016.

5.3.2.1 § 341 a

§ 341 a angår sagkyndige erklæringer, ”*som indebærer en besigtigelse og/eller beskrivelse samt vurdering af et konkret faktisk forhold, som er genstand for*

¹⁰³ Lovforslag nr. 20, side 7, spalte 1

¹⁰⁴ Lovforslag nr. 20, s. 7 spalte 1

¹⁰⁵ Lovforslag nr. 20, side 7, spalte 1

¹⁰⁶ Lovforslag nr. 20, s. 7, spalte 1

¹⁰⁷ Lovforslag nr. 20, s. 5, spalte 2

¹⁰⁸ Lovforslag nr. 20, s. 7 spalte 1

bevisførelse under sagen".¹⁰⁹ Endvidere angår bestemmelsen kun sagkyndige erklæringer, som er indhentet uden at inddrage modparten og eventuelt retten.¹¹⁰ Med indførelsen af § 341 a, stk. 1, 1. pkt. i retsplejeloven lovfæster lovgiver den i retspraksis fastsatte adgang parterne i dag har til at fremlægge sagkyndige erklæringer, som er ensidigt indhentet af parterne forud for sagsanlægget.¹¹¹ Bestemmelsens 1. pkt. har fået følgende ordlyd:

"Erklæringer om konkrete forhold af teknisk, økonomisk eller lignende karakter, som en part inden sagsanlægget har indhentet hos sagkyndige, kan fremlægges som bevis, medmindre erklæringens indhold, omstændighederne ved dens tilblivelse eller andre forhold giver grundlag for at fravige udgangspunktet".

Bestemmelsens ordlyd *inden sagsanlægget* omfatter også erklæringer, som er indhentet ensidigt helt frem til umiddelbart før sagens anlæg, dvs. før indgivelse af stævning.¹¹² Som udgangspunkt skal parterne kunne fremlægge alt, som har dannet baggrund for sagsanlægget eller den nedlagte påstand.¹¹³ Det understreges imidlertid, at selvom erklæringen er indhentet inden sagens anlæg, vil der stadig være situationer, hvor den kan være indhentet på en sådan måde, at man på forhånd kan afvise, at den vil blive tillagt nogen som helst vægt, hvorfor den i så fald ville skulle afskæres.¹¹⁴ Ud fra en konkret vurdering, kan retten altså fravige udgangspunktet og nægte at lade erklæringen fremlægges. Som eksempler på hvornår dette vil være relevant gives, at erklæringens indhold er klart irrelevant for sagen. Her er det dog uden betydning, at erklæringen angår de samme forhold, som et udmeldt syn og skøn skal dreje sig om.¹¹⁵ Omstændighederne vedrørende erklæringens tilblivelse vil også kunne tale imod fremlæggelse, hvis erklæringen eksempelvis må anses *"for værende faktisk eller videnskabelig uvederhæftig eller lignede "bestillingsarbejde", således at den er helt uden bevismæssig vægt"*.¹¹⁶

¹⁰⁹ Lovforslag nr. 20, s. 21, spalte 1

¹¹⁰ Lovforslag nr. 20, s. 21, spalte 1

¹¹¹ Lovforslag nr. 20, s. 2, spalte 1

¹¹² Lovforslag nr. 20, s. 11, spalte 2

¹¹³ Lovforslag nr. 20, s. 21, spalte 2

¹¹⁴ Lovforslag nr. 20, s. 21, spalte 2

¹¹⁵ Lovforslag nr. 20, s. 21, spalte 2

¹¹⁶ Lovforslag nr. 20, s. 21 spalte 2

Det anerkendes, at den skarpe skelnen mellem, om erklæringen er indhentet før eller efter sagens anlæg, giver den sagsøgende part en bevismæssig fordel i forhold til den sagsøgte part.¹¹⁷ For at imødegå dette indsættes § 341 a, stk. 1, 2. pkt. i retsplejeloven:

”Har en part fremlagt en sådan erklæring, kan modparten under i øvrigt samme betingelser fremlægge en tilsvarende erklæring, selv om denne erklæring først har kunnet indhentes efter sagens anlæg.”

Hensynet er her den sagsøgte parts ret til kontradiktion. Der ligges her vægt på, at da der typisk vil være mulighed for syn og skøn, efter at sagen er anlagt, skal den sagsøgte part på lige fod med den sagsøgende part have adgang til over for skønsmanden at redegøre for dennes syn på de omtvistede spørgsmål. Dermed ønskes der skabt et mere udbygget og veloplyst grundlag for skønsforretningen.¹¹⁸ Hvis der inden retssagens anlæggelse har været foretaget syn og skøn ved isoleret bevisførelse i medfør af retsplejelovens § 343, skal der som udgangspunkt ikke gives tilladelse til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer om et tema, som allerede er blevet belyst.¹¹⁹ Det er endvidere en betingelse for den sagsøgte parts adgang til at fremlægge en efter retssagens anlæg ensidigt indhentet erklæring, at den sagsøgende part har fremlagt en udtalelse eller en erklæring om konkrete forhold af teknisk, økonomisk eller lignende karakter, hvis indhold, omstændighederne ved dens tilblivelse eller andre forhold ikke har givet anledning til, at den ikke måtte fremlægges.¹²⁰ Når en sådan erklæring er fremlagt, må den sagsøgte part under samme betingelser fremlægge en moderklæring om det samme emne, selvom det først har været muligt at indhente den efter sagsanlægget.¹²¹

¹¹⁷ Lovforslag nr. 20, s. 12 spalte 1

¹¹⁸ Lovforslag nr. 20, s. 12, spalte 1

¹¹⁹ Lovforslag nr. 20, s. 12, spalte 1

¹²⁰ Lovforslag nr. 20, s. 12, spalte 1

¹²¹ Lovforslag nr. 20, s. 12, spalte 1

5.3.2.2 § 209 a

Med indførelsen af § 209 a i retsplejeloven vil lovgiver give parter i den civile retssag mulighed for at kunne fremlægge sagkyndige erklæringer, som parterne hver især indhenter efter sagsanlægget, enten i stedet for eller som supplement til syn og skøn.¹²²

Bestemmelsens stk. 1 har fået følgende ordlyd:

”Retten kan i en borgerlig sag efter fælles anmodning fra sagens parter tillade, at parterne som supplement til eller i stedet for optagelse af syn og skøn fremlægger erklæringer, som parterne hver især indhenter fra sagkyndige, om konkrete forhold af teknisk, økonomiske eller lignende karakter.”

Ordlyden i bestemmelsen *”erklæringer fra sagkyndige om konkrete forhold af teknisk, økonomiske eller lignende karakter”* skal ifølge bemærkningerne til loven forstås på den måde, at bestemmelsen kun *”angår sagkyndige erklæringer, der indholdsmæssigt svarer til syn og skøn, dvs. som indebærer en besigtigelse og /eller beskrivelse samt vurdering af et konkret faktisk forhold, som er genstand for bevisførelse under sagen.”*¹²³

Retsplejelovens § 209 a giver adgang til, at parterne kan beslutte, såfremt de er enige og med rettens tilladelse, at der som led i bevisførelsen kan fremlægges sagkyndige erklæringer, som parterne hver især indhenter efter sagens anlæg, enten som supplement eller i stedet for syn og skøn.¹²⁴ At bestemmelsen kræver enighed blandt parterne har det formål, at sikre at syn og skøn kun fravælges eller suppleres i de situationer, hvor parterne er nogenlunde lige stillet i sagen.¹²⁵ Det fremgår af lovforslaget, at man vil undgå den situation, hvor en af parterne er væsentlig bedre stillet økonomisk, og hvor dette kan føre til, at den part med flest penge har bedre muligheder for at oplyse sagen for retten ud fra den pågældendes synsvinkel.¹²⁶

¹²² Lovforslag nr. 20, s. 13, spalte 2

¹²³ Lovforslag nr. 20, s. 19 spalte 2

¹²⁴ Lovforslag nr. 20, s. 13, spalte 2

¹²⁵ Lovforslag nr. 20, s. 13 som henviser i sin helhed til betænkning nr. 1558/2016 s. 10

¹²⁶ Lovforslag nr. 20, s 13, spalte 1

Af lovforslaget fremgår det, at kap 19 i retsplejeloven om syn og skøn ikke kun er et bevismiddel, men anses som værende en uvildig sagkyndig bistand for retten.¹²⁷ I tråd hermed foreslås det, at parterne skal begrunde over for retten, at brug af ensidig indhentede sagkyndige erklæringer er hensigtsmæssigt og forsvarligt i den pågældende sag. Ydermere skal parterne sandsynliggøre over for retten, at der inden for sagens fagområde er flere anerkendte ”skoler”. Det påpeges i denne forbindelse, at såfremt ovenstående er begrundet og sandsynliggjort, bør retten kun afvise parternes anmodning med den begrundelse, at der er særlig ressourcemæssige hensyn, der bør tages hensyn til.¹²⁸

Det påpeges, at retten, for at undgå, at komme i den situation, at den skal afgøre sagen på grundlag af overvejelser om bevisbyrde, kan gøre brug af retsplejeflovens § 339, stk. 3 og opfordre parterne til at supplere deres ensidige indhentede sagkyndige erklæringer med syn og skøn, såfremt de har valgt syn og skøn fra¹²⁹

Bestemmelsens stk. 3 har fået følgende ordlyd:

”Domstolsstyrelsen kan fastsætte regler om, at erklæringer som nævnt i stk. 1 skal afgives på særlige blanketter, og at erklæringen skal fremsendes til retten i et særligt format, herunder digitalt”

Bestemmelsen giver hjemmel til, at retten kan bestemme, at parternes indhentede erklæringer skal afgives på særlige blanketter.¹³⁰

¹²⁷ Lovforslag nr. 20, s.14 spalte 1

¹²⁸ Lovforslag nr. 20, s.14 spalte 1

¹²⁹ Lovforslag nr. 20 s. 14 spalte 2

¹³⁰ Lovforslag nr. 20, s. 20 spalte 1

6. Diskussion

Den følgende diskussion har tre overordnede punkter. Først vil det blive diskuteret i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 udvider parterens adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer, sammenholdt med den adgang parterne har hertil i henhold til gældende ret. Dernæst vil det blive diskuteret, om lovændringerne lever op til det overordnede hensyn bag dem. Slutteligt vil det blive diskuteret, om lovændringen var nødvendig for at opnå formålet bag lovens vedtagelse.

6.1 Udvidelsen sammenholdt med gældende ret

6.1.1 Flere skønsmænd til at vurdere det samme tema

6.1.1.1 Flere skønsmænd

Som redegjort for indsættes der ved lov nr. 1725/2016 et 2 pkt. i retsplejelovens § 198 stk. 1. Ændringen af bestemmelsens ordlyd er begrundet i et ønske om, at tydeliggøre, at der også kan udpeges flere skønsmænd med samme faglige baggrund til at besvare de samme spørgsmål, når der inden for et område findes flere ”skoler” og hvor dette kan have betydning for skønsmandens konklusioner.¹³¹ Ud fra gennemgangen i afsnit 4.2.2 kan det konstateres, at retten kun udpeger flere skønsmænd med samme faglige baggrund, når foretagelsen af syn og skøn vil medføre tilintetgørelse eller forandring af dets genstand. Derudover udpeges der kun flere skønsmænd, når der er behov for skønsmænd med forskellige fagkundskaber og i de store sager, der kan bære de øgede omkostninger, og hvor skønsmændenes fagkundskaber kan supplere hinanden.¹³² Det kan diskuteres, hvorvidt lovændringen reelt kan antages at være en udvidelse, når den nugældende ordlyd i retsplejelovens § 198 ikke er til hinder for, at retten allerede kan udpege flere skønsmænd med samme faglige baggrund, men bare ikke bliver brugt hertil i praksis.

Kommer indførelsen af 2 pkt. til at betyde, at retten i de situationer, hvor der inden for det pågældende område er forskellige anerkendte ”skoler”, vil udpege flere skønsmænd med samme faglige baggrund til at besvare de samme spørgsmål, vil lov nr. 1725/2016

¹³¹ Lovforslag nr. 20 side 6, spalte 1 og 2

¹³² Retspraksis vedrørende dette er behandlet i specialets afsnit 4.2.2

føre til, at parternes adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, bliver udvidet i forhold til den adgang de i dag har ifølge retspraksis.

6.1.1.2 Nyt syn og skøn

Som der er redegjort for ændres den nugældende ordlyd i retsplejelovens § 209 ved lov nr. 1725/2016, med det formål, at der i videre omfang end hidtil skal være adgang til at foretage nyt syn og skøn ved andre skønsmænd end den oprindelige. Den gældende ordlyd er imidlertid ikke til hinder for, at retten kan tage en begæring til følge vedrørende nyt syn og skøn ved en anden skønsmand end den oprindelige. Ifølge afsnit 4.2.3 er praksis dog meget streng på dette område. Retten vil oftest, medmindre skønsmanden viser sig at være inhabil eller faglig uegnet, blot henvise parterne til, at stille supplerende spørgsmål til den oprindelige skønsmand.¹³³ Lovændringen ændrer ikke på, at der kan afholdes nyt syn og skøn ved andre skønsmænd, når retten finder det hensigtsmæssigt. Ændringen i bestemmelsens nye ordlyd består i, at der er tilføjet, hvilket forhold retten kan lægge vægt på, når den skal vurdere om den finder det hensigtsmæssigt.¹³⁴ Som tidligere nævnt, fremgår det af lovforslaget, at den nugældende strenge adgang til at få nyt syn og skøn ved andre skønsmænd findes velbegrundet og ønskes videreført.¹³⁵ Lovforslaget finder dog, at der i de situationer, hvor der er flere anerkendte ”skoler” der fører til, at der er grund til at antage, at andre skønsmænd vil kunne komme frem til et væsentligt andet resultat, og hvor den pågældende sag kan bære de øgede omkostninger, bør åbnes op for en udvidet mulighed for, at parterne kan få nyt syn og skøn ved andre skønsmænd.¹³⁶

Ligesom i det ovenstående afsnit kan der stilles spørgsmålstejn ved, om der med lovændringen reelt sker en udvidelse af parternes adgang til nyt syn og skøn ved andre skønsmænd, når den gældende ordlyd allerede giver parterne adgang hertil. Ændringen af bestemmelsens ordlyd er nok nærmere en måde, hvorpå lovgiver ønsker, at gøre retten opmærksom på, at der bør åbnes op for udvidede muligheder for nyt syn og skøn ved andre skønsmænd, når der inden for et område er flere anerkendte ”skoler”.

¹³³ Retsspraksis vedrørende dette er behandlet i projektets afsnit 4.2.3

¹³⁴ Lovforslag nr. 20, s. 18, spalte 1

¹³⁵ Lovforslag nr. 20, s. 18, spalte 1

¹³⁶ Lovforslag nr. 20, s. 18, spalte 1 og 2

Såfremt bestemmelsens nye ordlyd kommer til at medføre, at retten imødekommer parterers begæring om nyt syn og skøn ved andre skønsmænd, når der er flere anerkendte ”skoler” inden for det pågældende område og sagen kan bære de øgede omkostninger, vil lov nr. 1725/2016 være en udvidelse af parternes adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, set i forhold til den adgang parterne i dag har ifølge retspraksis.

For lovændringerne i både §§ 198 og 209 udvider lov nr. 1725/2016 kun parternes adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema i det omfang, at der inden for det pågældende område er flere anerkendte ”skoler”.

6.1.2 Ensidige indhentede sagkyndige erklæringer

§ 341 a stk. 1 kommer sammen med § 209 a fremover til at regulere parterers adgang til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer om konkrete faktiske forhold til brug for bevisførelsen.¹³⁷ Som redegjort for er parterers adgang hertil i dag som udgangspunkt alene reguleret af retsplejelovens § 341. Som retsplejeloven er udformet i dag, er der derfor ikke en særskilt regulering af ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer. Når lov nr. 1725/2016 træder i kraft den 1. juli 2017, vil parterers adgang til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer være særskilt reguleret i retsplejeloven.

6.1.2.1 § 341 a

Indførelsen af § 341a medfører, at en række lovfæstede forhold fremover vil være afgørende for, i hvilket omfang parterne kommer til at kunne fremlægge deres ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer. Disse forhold vil i det følgende blive sammenholdt med gældende ret.

Før sagens anlæg

Lovforslaget angiver, at den mere liberale praksis efter U2007.2040H er udtryk for det forhold, at det ikke er en afgørende indvending mod fremlæggelsen af ensidigt

¹³⁷ Lovforslag nr. 20, s. 20 spalte 2

indhentede erklæringer, at de, fordi de har karakter af sagkyndige erklæringer, kan fremtræde som objektive og videnskabelige, selv om de bygger på et faktisk grundlag og nogle forudsætninger, der er bestemt af den ene part.¹³⁸ På denne baggrund findes det hensigtsmæssigt, at lovfæste den mere liberale praksis, da spørgsmålet om hvorvidt en erklæring får betydning, er et andet spørgsmål, end om den bør kunne fremlægges.¹³⁹ § 341 a indebærer derfor, at det ikke er til hinder for at fremlægge en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring, at dens bevisværdi ofte kan være ret begrænset, fordi den er ensidigt indhentet.¹⁴⁰ Den i retspraksis skabte adgang til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er indhentet før sagens anlæg, lovfæstet derfor med § 341 a, stk. 1, 1. pkt. Som udgangspunkt skal parterne fremover kunne fremlægge alt, som har dannet baggrund for sagsanlægget eller den nedlagte påstand¹⁴¹, forudsat det er indhentet før sagens anlæg.

Udvidelsen får imidlertid med § 341 a, stk. 1, 1. pkt. en undtagelse, da der stadig vil være situationer, hvor en erklæring kan nægtes fremlagt på grund af ”*erklæringens indhold, omstændigheder ved dens tilblivelse eller andre forhold som giver grundlag for at fravige udgangspunktet.*”¹⁴² Dette svarer til, hvad der i dag gælder ifølge retspraksis, hvoraf det følger, at der kan være konkrete omstændigheder, der kan tale for, at fravige udgangspunktet om, at en før sagsanlægget indhentet erklæring skal tillades ført, jf. bl.a. U2011.151H. Efter lov nr. 1725/2016 ikrafttrædelse vil der således stadig forekomme situationer, hvor en sagkyndig erklæring, der er indhentet ensidigt før sagens anlæg, vil blive nægtet fremlagt på baggrund af dens forventede bevisvægt. Det forhold, at der er mulighed for, at der kan afholdes syn og skøn efter sagens anlæg, har ikke betydning for parternes adgang til at fremlægge ensidigt indhentede erklæringer efter § 341 a, stk. 1¹⁴³ Det forhold, at der har været afholdt syn og skøn, vil imidlertid komme til at have betydning for parternes adgang til at fremlægge en ensidigt indhentede erklæring. Dette gælder også for moderklæringer, som der redegøres for i det følgende afsnit. Den retning, der er angivet med U2012.1513V, følges således med lov nr. 1725/2016 sådan,

¹³⁸ Lovforslag nr. 20, s. 11, spalte 1

¹³⁹ Lovforslag nr. 20, s. 11, spalte 1

¹⁴⁰ Lovforslag nr. 20, s. 21 spalte 2

¹⁴¹ Lovforslag nr. 20, s. 21 spalte 2

¹⁴² Lovforslag nr. 20, s. 21, spalte 2

¹⁴³ Lovforslag nr. 20, s. 11, spalte 2

at der normalt ikke skal gives tilladelse til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer om et tema, som forinden er blevet belyst ved isoleret bevisoptagelse med sædvanligt syn og skøn i medfør af retsplejelovens § 343.¹⁴⁴

Set i lyset af hvilken adgang parter havde til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer før U2007.2040H, udvider lov nr. 1725/2016 med indførelsen af § 341 a, stk. 1 parter adgang til at fremlægge sådanne erklæringer, for så vidt angår de erklæringer, som er indhentet før sagens anlæg. I forhold til hvilken adgang parter i dag har til at fremlægge sagkyndige der er ensidigt indhentet inden sagens anlæg udvider lov nr. 1725/2016 med indførelsen af § 341 a reelt ikke parternes adgang, men lovfæster den adgang de i forvejen har ifølge retspraksis.

Efter sagens anlæg

For så vidt angår de sagkyndige erklæringer, der indhentes efter sagens anlæg, lovfæster § 341 a, 1. pkt. den i retspraksis skabte adgang, hvorefter disse erklæringer som udgangspunkt ikke kan føres. Parter adgang til at fremlægge disse ensidige indhentede erklæringer udvides derfor som udgangspunkt ikke.

Moderklæring

Med bestemmelsen § 341 a, stk. 1, 2. pkt. gøres der en undtagelse til udgangspunktet om, at en efter sagsanlægget indhentet sagkyndig erklæring ikke kan fremlægges. Som redegjort for under specialets afsnit 4.3 har der imidlertid allerede i retspraksis været tendenser i denne retning. Der er i retspraksis eksempler på, at parterne har fået lov til at føre en sagkyndig erklæring, der er ensidigt indhentet efter sagens anlæg, hvis den fremlægges som en naturlig forlængelse til en sagkyndig erklæring, som modparten har indhentet inden sagens anlæg og fremlagt i sagen¹⁴⁵, jf. FED2015.1SH og FED2011.26Ø. Lov nr. 1727/2016 lovfæster stort set denne tendens. Det bliver en betingelse for adgangen til at føre en sagkyndig erklæring, der er ensidigt indhentet efter sagsanlægget, som moderklæring, at den anden part har fremlagt en ensidigt indhentet sagkyndig erklæring, som er fremskaffet før sagsanlægget.¹⁴⁶ Moderklæringen skal

¹⁴⁴ Lovforslag nr. 20, s. 12 spalte 1

¹⁴⁵ Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 158

¹⁴⁶ Lovforslag nr. 20, s. 12 spalte 1

endvidere omhandle de samme forhold, som den erklæringen, der er fremlagt af modparten.¹⁴⁷ Adgangen til at fremlægge moderklæringen er ikke betinget af, om der skal afholdes syn og skøn efter sagens anlæg eller ej.¹⁴⁸

§ 341 a, stk. 1, 2. pkt. lovfæster parter adgang til at føre en sagkyndig erklæring, der indhentes efter sagsanlægget, som modbevis. I henhold til retspraksis er der alene en tendens til, at dette tillades, derfor må lov nr. 1725/2016 anses for på dette punkt at udvide parter mulighed for at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer.

6.1.2.2 § 209 a

Indførelsen af retsplejelovens § 209 a er endnu en undtagelse til udgangspunktet om, at en efter sagsanlægget indhentet sagkyndig erklæring ikke kan fremlægges. Bestemmelsen giver adgang til at parterne, hvis de er enige og med rettens tilladelse, kan beslutte, at der som led i bevisførelsen kan fremlægges sagkyndige erklæringer, parterne hver især indhenter efter sagens anlæg, enten som supplement eller i stedet for syn og skøn.¹⁴⁹ Det fremgår af lovforslaget, at parterne over for retten skal begrunde, at valget om at bruge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer enten i stedet for eller som supplement for syn og skøn er hensigtsmæssigt og forsvarligt. Parterne skal ydermere sandsynliggøre overfor retten, at der på det pågældende område er flere ”skoler”.¹⁵⁰

Lov nr. 1725/2016 udvider med indførelsen § 209 a parternes adgang til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er ensidigt indhentet efter sagens anlæg, i forhold til den adgang de i dag har ifølge retspraksis. Parternes adgang bliver dog kun udvidet i det omfang, parterne er enige herom og får rettens tilladelse og hvor der inden for den pågældende sag er flere anerkendte ”skoler”.

¹⁴⁷ Lovforslag nr. 20, s. 12 spalte 1

¹⁴⁸ Lovforslag nr. 20, s. 12 spalte 1

¹⁴⁹ Lovforslag nr. 20, s. 18, spalte 2

¹⁵⁰ Lovforslag nr.20 s. 14 spalte 1

I øvrigt må parterne gå frem efter syn og skøn

Når lov nr. 1725/1026 træder i kraft, bliver de ovenstående forhold afgørende for, i hvilket omfang parterne i den civile retssag kan fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer. Hvis et af forholdene bevirker, at parten ikke kan fremlægge sin erklæring, må parterne som udgangspunkt gå frem efter reglerne om syn og skøn, når sagen er anlagt, hvilket i det store hele svarer til retstilstanden i dag.

6.2 Lever lovændringen op til de hensyn, der ligger bag dens vedtagelse?

Som gennemgået i afsnit 5.2 er hensynet bag lovændringerne overordnet set, at give parterne en større sikkerhed for, at kunne få bibragt retten den sagkyndige synsvinkel, som bedst støtter den pågældende parts standpunkt i sagen.¹⁵¹ Dette sker som sagt ved, dels at udvide muligheden for at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, og dels ved at udvide adgangen til at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer.¹⁵²

I relation til de ændringer, der indføres i retsplejeloven med de nye ordlyde i §§198, stk. 1 og 209, vil parterne få større sikkerhed for at få bibragt partens sagkyndige synsvinkel til sagen, i de tilfælde hvor der er flere anerkendte skoler på et givent område. Omvendt i de situationer, hvor det ikke kan sandsynliggøres, at der er flere anerkendte skoler på det pågældende område og at dette har betydning for skønsmandens resultater, må parterne nøjes med den adgang, der allerede er i dag til få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema. Kommer lovændringerne til at betyde, at retten, når der inden for et område er flere ”skoler”, i højere grad end i dag vil finde det hensigtsmæssigt at udpege flere skønsmænd med samme faglige baggrund og udmelde nyt syn og skøn ved en anden skønsmand, vil lovændringen leve op til hensynet bag dens vedtagelse i disse tilfælde.

I relation til den ændring, der indføres i retsplejeloven med § 341 a stk. 1, 1. pkt. vil parterne få lovfæstet den adgang, de allerede har i dag, til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er indhentet ensidigt inden sagens anlæg. Lovændringen medfører

¹⁵¹ Lovforslag nr. 20 side 5, spalte 2

¹⁵² Lovforslag nr. 20 side 5, spalte 2

derfor ikke, at parterne herved får større sikkerhed for at få bibragt retten deres sagkyndige vinkel, men adgangen hertil lovfæstes.

Omvendt lovfæstet det også, med indførelsen af § 341 a stk. 1, 1 pkt., at parterne som udgangspunkt ikke kan fremlægge de sagkyndige erklæringer, der er indhentet efter sagens anlæg.

Som nævnt i det forrige afsnit, er indførelsen af § 341 a, stk. 1, 2. pkt. en undtagelse til dette udgangspunkt. § 341, stk. 1, 2 pkt. giver parterne adgang til at føre en sagkyndig erklæring der er indhentet efter sagsanlægget som modbevis. Som redegjort for i det forrige afsnit, var denne adgang blot en tendens i retspraksis, og ved at lovfæste denne tendens, gives parter en større sikkerhed for, at få bibragt deres sagkyndige vinkel.

Indførelsen af § 209 a er også en undtagelse til dette udgangspunkt om, at en efter sagsanlægget indhentet sagkyndig erklæring ikke kan fremlægges. Parterne kan såfremt de er enige og kan sandsynliggøre over for retten, at der er flere skoler inden for det pågældende område, få tilladelse til at fremlægge sagkyndige erklæringer de hver i sær indhenter efter sagens anlæg. Hensynet, om at give parterne større sikkerhed for at få bibragt partens sagkyndige synsvinkel til sagen, tilgodeses med indførelsen af § 209 a, men alene i de tilfælde hvor parterne er enige og kan sandsynligere, at der inden for det pågældende område kan være flere ”skoler”, og når de får rettens tilladelse.

Lovændringerne lever derfor ikke fuldt op til hensynet om, at give parterne større sikkerhed for at kunne få bibragt retten den sagkyndige synsvinkel, som bedst støtter den pågældende parts standpunkt i sagen. Særlig i relation til de sagkyndige erklæringer, der er indhentet efter sagens anlæg, går lovgiver ikke hele vejen. Efter lov nr. 1725/2016 ikrafttrædelse vil syn og skøn udmeldt af retten derfor som udgangspunkt være den relevante fremgangsmåde, for at få sagkyndig belysning af det omtvistede faktum, efter at sagen er anlagt.¹⁵³ Parternes mulighed for at for at få større sikkerhed for at kunne bibringe retten, den sagkyndige vinkel som bedst støtter den pågældende

¹⁵³ Lovforslag nr. 20, s. 12, 2. spalte

parts standpunkt i sagen ved en sagkyndig erklæring, der er indhentet efter sagens anlæg, vil kun kunne ske i undtagelsestilfælde.

6.3 Var lovændringen nødvendig for at opnå formålet?

Som nævnt i specialets indledning er det overordnede formål med lov nr. 1725/2016 at udvide parteres muligheder for at anvende sagkyndige som led i bevisførelsen og fremlægge sagkyndige beviser i den civile retssag. Dette formål opfyldes ifølge lovforslaget ved, dels at udvide muligheden for at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, og dels ved at udvide adgangen til at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer.¹⁵⁴ I det følgende vil det blive diskuteret, om lovændringerne var nødvendige for at opfylde formålet.

6.3.1 Muligheden for at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema

Som redegjort for i afsnit 6.1 er den oprindelige ordlyd i § 198, stk. 1 og § 209 i retsplejeloven ikke til hinder for, at parterne kan få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema. Det fremgår imidlertid af retspraksis, at der som udgangspunkt kun udpeges flere skønsmænd, når der er behov for forskellige fagkundskaber, og begæringen om nyt syn og skøn ved en ny skønsmand bliver som udgangspunkt kun imødekommet, hvis der kan stilles spørgsmålstegn ved den oprindelige skønsmands habilitet og egnethed.¹⁵⁵ Den i retspraksis skabte adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema er derfor streng, sammenholdt med, hvad der fremgår af bestemmelseernes ordlyd. Spørgsmålet, der opstår i relation hertil, er, om retspraksis er i overensstemmelse med bestemmelseernes formål. I det følgende vil der blive foretaget en subjektiv formålsfortolkning for at undersøge, om retspraksis er i overensstemmelse med formålet bag de gældende bestemmelser. Dette sker med henblik på at klarlægge, om lovændringerne i retsplejelovens § 198, stk. 1 og § 209 var nødvendig for at opnå formålet, om at give parterne udvidet mulighed for at få flere skønsmænd til at bedømme samme tema.

¹⁵⁴ Lovforslag nr. 20 side 2, spalte 1

¹⁵⁵ Som gennemgået i specialets afsnit 4.2.2 og 4.2.3

6.3.1.1 Retsplejelovens § 198, stk. 1

Den gældende ordlyd i retsplejelovens § 198, stk. 1 svarer i det væsentligste til ordlyden af § 173 i retsplejeloven af 1916.¹⁵⁶ Bestemmelsen havde dengang følgende ordlyd:

*”Frem sættes Begæring om optagelse af Syn eller Skøn, udmelder Retten, hvor den tager begæring til Følge, en eller flere Syns- eller Skønsmænd.”*¹⁵⁷

Det fremgår af lovforslaget til denne bestemmelse, at *”(...) der vil være mangfoldige Tilfælde, i hvilke en enkelt paalidelig Sagkyndigs Erklæring bringer det pågældende Spørgsmål praktisk taget uden for Tvivl, medens der omvendt let kan tænkes Tilfælde, hvor Synets eller Skønnets Mangfoldighed eller Vidtløftighed gør Udmeldelsen af endog flere end to Personer ønskelig”*.¹⁵⁸

Det fremgår af lovforarbejdet, at det i mange tilfælde vil være tilstrækkeligt, at få et tema belyst ved én skønsmand. Omvendt gives der også udtryk for, at der *let* kan tænkes tilfælde, hvor forskellige omstændigheder kan gøre det ønskeligt, at der udpeges to eller endda flere skønsmand. Det må heraf kunne udledes, at det ikke har været lovgivers hensigt med bestemmelsen, at der kun i undtagelsestilfælde skulle kunne udpeges flere end én skønsmand. Derimod har hensigten i stedet været, at der *let* kan tænkes tilfælde, hvor det kan være ønskeligt. I dag er muligheden for at få udpeget flere skønsmand til at bedømme det samme tema i henhold til § 198, stk. 1, som udgangspunkt begrænset til de tilfælde, hvor der er behov for forskellige fagkundskaber. Af lovforarbejdet fremgår det, at *”der kan tænkes Tilfælde, hvor Synets eller Skønnets Mangfoldighed eller Vidtløftighed”* gør det ønskeligt at udpege flere skønsmand. Det må heraf kunne udledes, at det ikke har været lovgivers hensigt, at begrænse brugen af flere skønsmand alene til de tilfælde, hvor der er behov for forskellige fagkundskaber.

6.3.1.2 Retsplejelovens § 209

¹⁵⁶ Til støtte herfor: Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 120

¹⁵⁷ Udkast til lov om den borgerlige retspleje, 1899 s. 57

¹⁵⁸ Bemærkninger til Udkast til lov om den borgerlige retspleje, 1899: Om § 173 s. 72

Den nugældende ordlyd i retsplejelovens § 209 svarer i det væsentligste til ordlyden af § 186 i retsplejeloven af 1916.¹⁵⁹ Bestemmelsen havde dengang følgende ordlyd:

”At Syn eller Skøn har fundet Sted, udelukker ikke fornyet Syn eller Skøn over samme Genstand ved de samme eller andre Mænd”.¹⁶⁰

Det fremgår af lovforarbejdet til denne bestemmelse, at *”Den heri udtalte Regel muliggør, at den Part, der er misfornøjet med Resultatet af et af Modparten eller ham selv foranstaltet Syn eller Skøn – efter om fornødent at have faaet domsforhandlingen udsat - foranstalter et nyt Syn eller Skøn”*.¹⁶¹

Lovforarbejderne giver her udtryk for, at hensigten med bestemmelsen er, at give mulighed for, at der kan foretages nyt syn og skøn ved den samme eller en ny skønsmand, hvis en part er misfornøjet med resultatet. Der fremgår omvendt ikke, at der skal foretages nyt syn og skøn, blot fordi en part er misfornøjet med resultatet. Der bliver ikke redegjort for, hvornår der kan eller skal foretages nyt syn og skøn ved den samme eller en ny skønsmand. Det er derfor vanskeligt på baggrund heraf at udlede noget konkret om, hvad hensigten var i forhold til at give parterne mulighed for at få flere skøns mænd til at bedømme det samme tema. Det tilføjes dog i lovforarbejderne, at *”Reglen er i øvrigt en ligefrem Følge af bevisførelsens og Bevisbedømmelsens frihed.”*¹⁶² Heri ligger bl.a., som der vil blive nærmere redegjort for i afsnit 6.3.2.1, at parterne har frihed til at føre bevis, ved de bevismidler, som de selv vil.¹⁶³ På baggrund heraf vurderes det, at hensigten bag bestemmelsen har været, at give parterne mulighed for nyt syn og skøn i kombination med, at parten inden for rammerne af det fri bevis selv må vælge, hvorledes der skal føres bevis. Det må heraf kunne udledes, at det ikke har været lovgivers hensigt, at begrænse nyt syn og skøn ved en ny skønsmand alene til de tilfælde, hvor der kan stilles spørgsmålstejn ved den oprindelige skønsmands habilitet og egnethed.

¹⁵⁹ Til støtte herfor: Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 120

¹⁶⁰ Udkast til lov om den borgerlige retspleje, 1899 s. 62

¹⁶¹ Bemærkninger til Udkast til lov om den borgerlige retspleje, 1899: Om § 186 s. 74

¹⁶² Bemærkninger til Udkast til lov om den borgerlige retspleje, 1899: Om § 186 s. 74

¹⁶³ Motiver til udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, 1877 s.15 spalte 1

6.3.1.3 Var lovændringerne nødvendige for at opnå formålet?

På baggrund af en subjektiv formålsfortolkning af henholdsvis retsplejelovens § 198, stk. 1 og § 209, kan der påvises visse holdepunkter for, at retspraksis er streng i forhold til, hvad der var lovgivers hensigt bag indførelsen af bestemmelserne. Der kan på baggrund heraf stilles spørgsmålstejn ved, om de lovændringerne, der indføres med lov nr. 1725/2016, er nødvendige for at opfylde formålet, da parterne også uden lovændringerne burde have en videre adgang til at få flere skøns mænd til at bedømme det samme tema, end den, de har ifølge retspraksis.

6.3.2 Adgangen til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer

Som redegjort for i specialets kapitel 3 og 4 er parternes adgang til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer overordnet reguleret af retsplejelovens § 341. Der er endvidere redegjort for, at der ud fra bestemmelsens ordlyd ikke kan udledes noget konkret om, hvornår et givent bevis vil blive afskåret. Svaret herpå skal derfor findes i retspraksis.¹⁶⁴ Retspraksis er streng i forhold til parternes adgang til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er ensidigt indhentet efter sagens anlæg. Disse tillades som udgangspunkt ikke fremlagt. De afskæres med hjemmel i retsplejelovens § 341 med den begrundelse, at beviset er uden betydning for sagen, fordi det på baggrund af den måde det er tilvejebragt på, har så ringe bevisværdi, at det må forventes, at dommeren ikke vil lægge vægt på det.¹⁶⁵

I litteraturen er der blevet stillet spørgsmålstejn ved, om det er i overensstemmelse med formålet med og hensynet bag retsplejelovens § 341, når parternes adgang til at føre sagkyndige beviser udledes af rettens bevisbedømmelse, da det ikke ved indførelsen af det frie bevis, som retsplejelovens § 341 er en del af, var tiltænkt, at den frie bevisbedømmelse skulle medføre indskrænkninger i adgangen til bevisførelse.¹⁶⁶ I det følgende vil det frie bevis derfor blive præsenteret med henblik på at diskutere, om lovændringerne, der indføres med lov nr. 1725/2016 i retsplejeloven, var nødvendige,

¹⁶⁴ Se til støtte herfor: Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 105

¹⁶⁵ Gormard m.fl: Kommenteret retsplejelov s. 792

¹⁶⁶ Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje kapitel. 8, særligt side 120, samt diskussion på side 195

for at opnå formålet, om at give parterne udvidede muligheder for at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer.

6.3.2.1 Det frie bevis

I tiden før 1916 var der legal bevisteori i Danmark. Her indeholdt loven en angivelse af, hvad der hørte til det fulde bevis. Den part, der førte det i loven angivne bevis, ville således få påstand lagt til grund. Dommerens opgave var at efterse, at bevisførelsen fyldestgjorde de krav til det tilstrækkelige eller fulde bevis, som loven opstillede.¹⁶⁷ Med retsplejeloven af 1916 bliver den materielle bevisteori og dermed det frie bevis endelig indført i Danmark.¹⁶⁸ Virkningen heraf blev fraværet af de legale rammer for bedømmelsen af en stedfunden bevisførelse.¹⁶⁹ I dag kommer det frie bevis til udtryk ved, at retten fortager en fri og materiel bevisbedømmelse i henhold til § 344, stk. 1, af et bevis, der er ført i henhold til retsplejelovens § 341.¹⁷⁰

Af lovforarbejderne til retsplejeloven 1916 fremgår det at bevisets frigørelse fra de legale rammer kommer til udtryk på to måder: *”Bevisets frihed viser sig fornemlig i to Retninger. For det første møder det Spørgsmaal, ved hvilke bevismidler kan bevis føres, og for det andet møder det Spørgsmål, om Retten i at bedømme de førte Bevisers Virkninger, er bunden eller indskrænket ved Lovregler.”*¹⁷¹ Det frie bevis består ifølge forarbejderne af to adskilte elementer, henholdsvis fri bevisførelse og fri bevisbedømmelse. Forarbejderne giver endvidere eksempler på lovgivninger, der besvarer det sidste spørgsmål benægtende til gengæld opstiller indskrænkninger i forhold til bevisførelsen. En sådan retstilstand ønskes ikke indført i dansk ret, da en sådan indskrænkning vil virke *”som stridende med Folkets Retsbevidsthed.”*¹⁷² Følgende princip skal derfor bibeholdes: *”(...) at Parterne kunne føre det dem paahvilende Bevis, ved hvilke Bevismidler de selv ville, og at det ene Bevismiddel kan*

¹⁶⁷ Zahle, Henrik: Bevisret, Oversigt s. 29

¹⁶⁸ Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 109

¹⁶⁹ Zahle, Henrik: Bevisret, Oversigt s. 31

¹⁷⁰ Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 44 og 48

¹⁷¹ Motiver til udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, 1877 s. 14, spalte 2.

¹⁷² Motiver til udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, 1877 s. 14 spalte 2

træde i stedet for det andet, ligesom det ej heller er Noget i vejen for, at parten samtidigt kan benytte forskellige Bevismidler for at godtgøre Noget”¹⁷³

6.3.2.2 Var lovændringerne nødvendig for at opnå formålet?

Der er i litteraturen givet udtryk for, at der på baggrund af en subjektiv formålsfortolkning af forarbejderne til retsplejeloven af 1916 kan antages, at det ikke var tiltænkt, at den fri bevisbedømmelse skulle medføre indskrænkninger i adgangen til bevisførelse, men tværtimod, at det modsatte var intentionen.¹⁷⁴ Den i retspraksis skabte tilstand, hvorefter de sagkyndige erklæringer, som parterne ensidigt indhenter efter sagens anlæg, ikke kan føres på baggrund af deres forventede bevisvægt, må derfor være en indskrænkelse i forhold til hvad der var formålet og hensynet bag § 341.¹⁷⁵ Dette anerkendes også i en vis grad af lovforslaget til lov nr. 1725/2016, hvoraf det fremgår, at spørgsmålet om hvorvidt en erklæring får betydning, er et andet spørgsmål, end om den bør kunne fremlægges.¹⁷⁶

I projektets afsnit 3.2 er der redegjort for, at retsplejelovens § 341 skal anvendes i overensstemmelse med et forsigtighedsprincip. Blandt andet fordi det i sig selv kalder på forsigtighed, at beviser afskæres under sagens forberedelse, hvoraf følger, at retten ikke får forelagt beviset til bedømmelse under hovedforhandlingen.¹⁷⁷ Endvidere er der redegjort for, retsplejelovens overordnede formål er at sikre gennemførelsen af parternes materielle ret, hvoraf følger, at *”en fortolkning og en retsanvendelse, der fører til retstab af formelle grunde, så vidt muligt bør undgås, selv på bekostning af fuld klarhed og fasthed i det processuelle regelsystem”*.¹⁷⁸ Det antages heller ikke at være i overensstemmelse med hverken forsigtighedsprincippet eller retsplejelovens overordnede formål, at ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer, der er indhentet efter sagens anlæg som udgangspunkt afskæres alene på baggrund af deres forventede bevisvægt.

¹⁷³ Motiver til udkast til Lov om den borgerlige Retspleje, 1877 s. 15 spalte 1

¹⁷⁴ Se til støtte herfor: Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje, s. 120

¹⁷⁵ Se til støtte herfor: Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje, s. 195

¹⁷⁶ Betænkning nr. 1558/2016 s. 55

¹⁷⁷ Rammeskov og Højlund: Den Civile retspleje s. 484

¹⁷⁸ Gomard, Bernhard og Kistrup, Michael: Civilprocessen s. 24

Var retsplejelovens § 341 blevet anvendt i overensstemmelse med hensynet og formålet med bestemmelsen, forsigtighedsprincippet samt det overordnede formål med retsplejeloven, burde parterne allerede i dag have en videre adgang til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer end den, der følger af retspraksis. Lovændringerne, der følger af lov nr. 1725/2016, ville på den baggrund ikke have været nødvendige, for at opnå formålet om, at give parterne udvidede muligheder for at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer.

7. Udenlandsk ret

I det følgende vil der blive redegjort for de svenske og norske regler om sagkyndige beviser i civile retssager for, at undersøge hvilken adgang parterne har for at fremlægge sagkyndige beviser i andre lande.

7.1 Sverige - Rättegångsbalken (1942:740)¹⁷⁹

I Sverige er reglerne vedrørende parters adgang til sagkyndig bevisførelse samlet i rättegångsbalken. Rättegångsbalken finder ligesom den danske retsplejelov anvendelse på civile retssager og straffesager.¹⁸⁰ Rättegångsbalkens kapitel 35 omhandler ”bevisning i allmänhet”.

Det er parterne der står for bevisførelsen jf. rättegångsbalken § 6, 1 pkt. i kapitel 35. Retten kan kun opfordre parterne til at føre et givent bevis.¹⁸¹ I henhold til rättegångsbalkens § 1 i kapitel 35 er parternes adgang til at føre beviser fri. Ifølge ordlyden kommer dette ikke tydeligt til udtryk, men bestemmelsen er udtryk for, at der i svensk ret er fri ”bevisprövning”.¹⁸²

Rettens hjemmel til at afskære parternes beviser findes i rättegångsbalkens § 7 i lovens kapitel 35. Ifølge ordlyden til bestemmelsen kan retten afskære beviser, ”*såfremt den omständighed, der ønskes bevist, er uden betydning for sagen, beviset er overflødig eller åbenbart savner føje, beviset ved mindre ulempe eller omkostninger kan føres på anden måde, eller beviset på trods af en rimelig indsats ikke kan fremføres eller fremlægges, og afgørelse af sagen ikke bør udsættes yderligere.*”¹⁸³

7.1.1 Sakkunnig - kapitel 40

I rättegångsbalkens kapitel 40 reguleres sagkyndige beviser særskilt. Retten kan udnævne sagkyndige efter en begæring fra en af parterne, men parterne har også adgang til at anvende egne sagkyndige. I det følgende afsnit bliver de to fremgangsmåder behandlet.

¹⁷⁹ www.lagen.nu

¹⁸⁰ Betænkning nr. 1558/2016 s. 37

¹⁸¹ Betænkning nr. 1558/2016 s. 38

¹⁸² Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s. 166

¹⁸³ Betænkning nr. 1558/2016 s. 39 og 40

7.1.1.1 Retten udpeger sagkyndige

I henhold til rättegångsbalkens § 1 i kapitel 40, kan retten efter begæring fra en af parterne udpege sagkyndige, hvis sagen nødvendiggør, at der er behov for særlig sagkyndig fagkundskab. Det fremgår af § 3 i kapitel 40, at parterne kan komme med forslag hertil og de skal have mulighed for at udtale sig om valget inden udpegningen. For at den sagkyndige kan udpeges, er det dog et krav at han er habil, jf. § 2 i kapitel 40.¹⁸⁴

Når den sagkyndige er blevet udpeget, skal han have adgang til relevante dokumenter i sagen.¹⁸⁵ Såfremt retten finder, at der er behov kan den bestemme, at der inden hovedforhandlingen afgives forklaring om forhold som kan have en indvirkning på den sagkyndiges besvarelse eller hvis den pågældende sag giver anledning hertil, give den sagkyndige adgang til at foretage en besigtigelse, jf. rättegångsbalkens § 5 i kap 40.¹⁸⁶

7.1.1.2 Parterne udpeger egne sagkyndige

Parterne kan anvende egne sagkyndige, som de selv har udnævnt og adgangen hertil er meget vid¹⁸⁷. Adgangen er reguleret i §§ 7 og 8 jf. § 19 i lovens kapitel 40. Parterne er som udgangspunkt frit stillet, med hensyn til hvem de ønsker, at anvende som sagkyndig og hvor mange sagkyndige de ønsker, da det ikke kræver rettens tilladelse at anvende sagkyndige.¹⁸⁸ Det er endvidere ikke et krav, at der i den pågældende sag er behov for særlig sagkyndig fagkundskab, modsat hvad der gælder, når udpegningen af de sagkyndige sker igennem retten.¹⁸⁹

Hvad enten den sagkyndige er udnævnt af parterne eller retten, skal den sagkyndige medmindre retten bestemmer andet, fremlægge en skriftlig erklæring, jf. § 7 og § 7 jf. § 19. Af erklæringen skal det fremgå, hvordan den sagkyndige er kommet frem til sine resultater samt erklæringen skal gøres tilgængelig for begge parter.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 41

¹⁸⁵ Betænkning nr. 1558/2016 s. 41

¹⁸⁶ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 41

¹⁸⁷ Se til støtte herfor: Mortensen Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje s.169

¹⁸⁸ Betænkning nr. 1558/2016 s. 39

¹⁸⁹ Betænkning nr. 1558/2016 s. 39

¹⁹⁰ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 40 og 41.

Af § 8 og § 8, jf. § 19 fremgår det, at såfremt en af parterne anmoder herom, skal den sagkyndige afhøres, så modparten eller retten har mulighed for at komme med spørgsmål.¹⁹¹

7.2 Norsk ret – Tvisteloven¹⁹²

Parters adgang til sagkyndig bevisførelse er reguleret i lov nr. 90 af 17. juni 2005 om mekling og rettegning i sivile tvister (tvisteloven).¹⁹³ Tvistelovens femte del omhandler beviser. Kapitel 21 omhandler ”almindelige regler om bevis”.

Det fremgår af tvistelovens § 21-3, 1 led, at parterne har ret til at føre de beviser de vil. Når parterne har fundet de beviser de ønsker at føre, skal de oplyse dette overfor retten. I loven fremgår dette som et ”bevistilbud”. I forbindelse med ”bevistilbuddet”, skal parterne angive hvad beviset skal godtgøre. Informationer om beviset skal gives, såfremt den anden part, ikke har kendskab til beviset, jf. § 21-6.¹⁹⁴

Retten hjemmel til at afskære parternes beviser findes i lovens § 21-7 ”almindelige begrænsninger i retten til at føre bevis” og i § 21-8 ”begrænsning ud fra proporsjonalitet”. Det følger af bestemmelserne, at parterne kan føre bevis om faktiske forhold, som kan være af betydning for den afgørelse som skal træffes af retten. Retten kan afskære et bevis, når beviset ikke er oplyst i ”bevistilbud”, ikke er egnet til at styrke afgørelsesgrundlaget, hvis retten finder det nødvendigt at føre beviset på en anden måde, eller hvis beviset ikke står i rimelig forhold mellem sagens betydning eller lovens formål.¹⁹⁵

7.2.1 Sakkyndigbevis - kap 25

Tvistelovens femte del omhandler beviser. Lovens kapitel 25 regulerer kun sagkyndige beviser. Ligesom der er redegjort for i det forrige afsnit om svensk ret, sondres der også i norsk ret mellem om de sagkyndige er udpeget af retten eller af parterne selv.¹⁹⁶

¹⁹¹ Se til støtte herfor: betænkning nr. 1558/2016 s. 40 og 41.

¹⁹² www.lovdato.dk

¹⁹³ Betænkning nr. 1558/2016 s. 31

¹⁹⁴ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 32

¹⁹⁵ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 32

¹⁹⁶ Betænkning nr. 1558/2016 s. 31

7.2.1.1 Retten udpeger sagkyndige

Retten kan udpege sagkyndige enten på eget initiativ eller på baggrund af en begæring fra parterne, når det er nødvendigt for at få et forsvarligt faktisk afgørelsesgrundlag, jf. tvistelovens § 25-2, 1. led. Det fremgår af ordlyden til tvistelovens § 25-3, 1. led, at retten kun udpeger én sagkyndig, men retten kan også vælge at udpege flere, under hensynstagen til karakteren af spørgsmålene, sagens betydning eller andre forhold, såfremt det ikke fører til uforholdsmæssige omkostninger eller forsinkelser.¹⁹⁷

Er parterne enige om udpegningen af den sagkyndige, følger retten som udgangspunkt dette, såfremt der ikke er særlige grunde som taler imod dette.¹⁹⁸ Det er dog et krav, at den sagkyndige har den nødvendige fagkundskab og er habil jf. § 25-3, 2 og 3 led.¹⁹⁹

Medmindre retten bestemmer andet, skal den sagkyndige afgive en skriftlig erklæring, og såfremt der er udpeget flere sagkyndige kan retten bestemme, at de skal afgive en fælles erklæring.²⁰⁰ Det er retten der bestemmer hvad den eller de sagkyndige skal udrede og kan bestemme at den sagkyndige skal afgive mundtlig forklaring. Inden den sagkyndige afgiver mundtlig forklaring skal den sagkyndige bekræfte på ære og samvittighed at arbejdet er udført samvittighedsfuldt og efter bedste overbevisning jf. lovens § 25-5.²⁰¹

7.2.1.2 Parterne udpeger egne sagkyndige

Parterne kan vælge at udpege egne sagkyndige. Det fremgår af tvistelovens § 25-6, 1. led, at parterne kan føre vidner som sagkyndigt bevis.²⁰² Parterne bestemmer selv om de med den sagkyndige vil fremlægge en skriftlig erklæring eller der skal ske afhøring af det sagkyndige vidne.²⁰³

¹⁹⁷ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 35

¹⁹⁸ Betænkning nr. 1558/2016 s. 36

¹⁹⁹ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 36

²⁰⁰ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 36

²⁰¹ Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 36

²⁰² Se til støtte herfor: Betænkning nr. 1558/2016 s. 33

²⁰³ Betænkning nr. 1558/2016 s. 34

7.3 Sammenlignet med dansk ret

Ud fra ovenstående gennemgang, kan det udledes, at de overordnede rammer for bevisførelse i svensk og norsk ret har mange ligheder med dansk ret. Med hensyn til sagkyndige beviser, sondres der ligesom i dansk ret, mellem om en sagkyndig er udpeget igennem retten eller ej. I dansk ret er adgangen for parterne til at føre egne sagkyndige, som ikke er udpeget af retten, dog mere begrænset sammenlignet med adgangen i henhold til svensk og norsk ret.

8. Konklusion

I dette projekt er det blevet undersøgt, i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 udvider parternes adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og hvilken adgang parterne har til at fremlægge ensidige indhentede sagkyndige erklæringer sammenholdt med gældende ret. Derudover er det blevet undersøgt, om loven lever op til sit hensyn om, at give parterne større sikkerhed for at kunne få bibragt retten den sagkyndige vinkel, som bedst støtter den pågældende parts standpunkt i sagen. Dette er sket med henblik på at undersøge dels, om lov nr. 1725/2016 lever op til sit formål om at give parterne udvidede muligheder for at anvende sagkyndige som led i bevisførelsen og fremlægge sagkyndige beviser og dels, om lovændringerne var nødvendige for at opnå formålet.

Med lov nr. 1725/2016 ændres ordlyden i § 198 stk. 1 og § 209. Bestemmelsernes oprindelige ordlyde er ikke til hinder for, at parterne kan få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, men på begge områder er retspraksis streng. Ifølge retspraksis udpeges der som udgangspunkt kun flere skønsmænd, når der er behov for flere skønsmænd med forskellige fagkundskaber. Endvidere vil retten ofte henvise parterne til at stille supplerende spørgsmål til den oprindelige skønsmænd frem for at udmelde nyt syn og skøn ved en ny skønsmænd. Kommer lovændringerne i § 198, stk. 1 og § 209's ordlyd til at betyde, at retten i højere grad end nu vil udpege flere skønsmænd til at bedømme det samme tema, kan det konkluderes, at lov nr. 1725/2016 udvider parternes adgang hertil sammenholdt med gældende ret, men kun i det omfang, hvor der inden for at pågældende område kan påvises flere anerkendte "skoler".

I relation til de ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer, kan der konkluderes, at fremlæggelsen heraf i dag er reguleret af en hovedregel, som er skabt i retspraksis. Lov nr. 1725/2016 lovfæster med § 341 a stk.1 denne hovedregel. Det lovfæstes dermed også, at parterne som hovedregel ikke kan fremlægge sagkyndige erklæringer, der indhentes ensidigt efter sagens anlæg. Indførelsen af § 341 a, stk. 1, 2 pkt. er en undtagelse hertil. Her lovfæstes det, at en part kan fremlægge en sagkyndig erklæring, der er indhentet ensidigt efter sagens anlæg, hvis denne fremstår som en moderklæring. Indførelsen af § 209 a er endnu en undtagelse til hovedreglen. Denne lovændring giver

parterne adgang til at fremlægge ensidig indhentede sagkyndige erklæringer, der indhentes efter sagens anlæg, enten i stedet for, eller som supplement til syn og skøn, hvis parterne er enige herom og hvor de får rettens tilladelse. Tilladelsen vil dog være betinget af, at der inden for det pågældende område er flere anerkendte ”skoler”. Det kan konkluderes, at lov nr. 1725/2016 udvider parters adgang til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er ensidigt indhentet efter sagens anlæg sammenholdt med gældende ret i det omfang, hvor parterne er enige herom og får retten tilladelse eller når erklæringen fremlægges som en naturlig moderklæring.

Det overordnede hensyn bag lovændringer var, at give parterne en større sikkerhed end den syn og skøn giver, for at få bibragt retten den sagkyndige synsvinkel, som bedst støtter den pågældende parts standpunkt i sagen. Det kan i relation hertil konkluderes, at dette hensyn, når retssagen er anlagt, kun opfyldes i det tilfælde, hvor det på et pågældende område kan påvises flere anerkendte ”skoler”, som ville kunne få betydning for skønsmandens erklæring.

På baggrund af en subjektiv formålsfortolkning er der i projektet blevet anført visse holdepunkter for, at retspraksis ikke er i overensstemmelse med formålet og hensynene bag retsplejelovens § 198, stk. 1, § 209 og § 341. På baggrund heraf kan det konkluderes, at lov nr. 1725/2016 ikke er nødvendig for at opnå formålet, da parterne allerede i dag burde have en videre adgang til at få flere skønsmænd til at bedømme det samme tema og til at fremlægge ensidigt indhentede sagkyndige erklæringer end den, der følger af retspraksis.

Med lov nr. 1725/2016 lovfæster lovgiver en retspraksis, hvor den relevante fremgangsmåde for sagkyndig oplysning, når sagen er anlagt, er syn og skøn. Parternes muligheder for at få flere skønsmænd til at bedømme de samme tema begrænses til de situationer, hvor der kan påvises flere anerkendte ”skoler”, og hvor dette vil have indflydelse på skønsmandens konklusioner. Slutteligt lovfæstes det, at parternes adgang til at fremlægge sagkyndige erklæringer, der er indhentet efter sagens anlæg, kun kan ske i undtagelsestilfælde. Det vurderes derfor, at lov nr. 1725/2016 ikke lever op til sit

overordnede formål om, at give parterne udvidede muligheder for at anvende sagkyndige som led i bevisførelsen og fremlægge sagkyndige beviser.

9. Litteraturliste

Love:

LKBG 2016-10-13 nr. 1257 - Retsplejeloven

Lov nr. 1725 af den. 13. december 2016 – Lov om ændring af retsplejeloven

Retspraksis:

UfR2011.151H

UfR2008.2193H

UfR2007.2040H

UfR2005.1472HK

UfR2005.1472H

UfR2005.576H

UfR1998.444H

UfR1957.348 HKK

UfR2012.1513V

UfR2013.687Ø

TfS2010.218ØLK

UfR2003.1088V

UfR1966.876 VLK

UfR2006.2908VLK

UfR1991.732VLK

UfR1983.594VLK

UfR1997.1438Ø

FED2011.26Ø

FED2015.1SH

Lovforarbejder:

Betænkning nr. 1558/2016

Betænkning nr. 178/2013

Betænkning nr. 698/1973

Lovforslag nr. 20 af den 5. oktober 2016, Forslag til lov om ændring af retsplejeloven

Udkast til Lov om borgerlig Retspleje (udarbejdet den 11. Maj 1892), København 1899

Bemærkninger til Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje (udarbejdet den 11. Maj 1892), København 1899

Udkast til Lov om den borgerlige Retspleje (udarbejdet den 28. Februar 1868),
Kjøbenhavn 1877

Motiver til udkast til Lov om den borgerlige Retspleje Retspleje (udarbejdet den 28. Februar 1868), Kjøbenhavn 1877

Litteratur:

Blume, Peter: Retssystemet og juridisk metode, 3. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forslag 2016

Gomard m.fl.: Kommenteret retsplejelov (Bruxelles I- forordning), 9. udgave, Jurist og Økonomiforbundets forlag 2013

Gomard, Bernhard og Kistrup, Michael: Civilprocessen, 7. udgave, Karnov Group 2013

Hansen-Munk, Carsten: Retsvidenskabsteori, 1. Udgave, 1. oplag, Jurist- og Økonomiforbundets forslag 2014

Hørlyck, Erik: Syn og skøn – Sagkyndig bevisførelse. 5. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets forslag 2015

Jensen, Torben: Højesteret og retsplejen. 1. Udgave, GadJura, Thomson Information A/S København 1999

Lindenchrone og Werlauff: Dansk retspleje, 6. udgave, Karnov Group 2014

Lundblad, Christian og Djurhuus Håkun og Backhausen Pernille: Proceduren, 3. udgave, Jurist og Økonomiforbundets forlag 2009

Mortensen, Mette: Parternes adgang til bevisførelse i den danske civile retspleje, Aalborg universitet, PHD- afhandling 2016

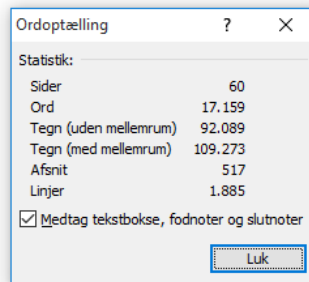
Rammeskov, Ulrik Bang – Pedersen og Højlund, Lasse Christensen: Den Civile retspleje 3. udgave, forlaget Pejus 2015

Zahle, Henrik: Bevisret oversigt. 1. udgave, 4 oplag, Jurist og Økonomiforbundets forlag 1994

Aalborg Universitet den 21. april 2017

Lov nr. 1725/2016

En retlig analyse og diskussion af i hvilket omfang lov nr. 1725/2016 er en udvidelse sammenholdt med gældende ret.

Statistik:	
Sider	60
Ord	17.159
Tegn (uden mellemrum)	92.089
Tegn (med mellemrum)	109.273
Afsnit	517
Linjer	1.885

Medtag tekstboks, fodnoter og slutnoter

Luk